

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKKI

Türkiye Barolar Birliği Yayınları : 259

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKKI

ISBN: 978-605-9446-24-2

Yayıncı Sertifika No: 15566

© Türkiye Barolar Birliği

Baskı Tarihi: Mart 2017, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat - ANKARA

Tel: (312) 292 59 00 (pbx)

Faks: 312 286 55 65

www.barobirlik.org.tr

yayin@barobirlik.org.tr

Baskı

Şen Matbaa

Özveren Sokağı 25/B

Demirtepe-Ankara

(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

Sertifika No: 14251

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKKI

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Av. Turhan İÇLİ

Engelliler Konfederasyonu Başkanı

Zehra KARAYEL

Engelliler Konfederasyonu Başkan Asistanı

MART 2017 / ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

SUNUŞ

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ

Engelliler Konfederasyonu Başkanı 11

PROTOKOL KONUŞMALARI

Prof. Dr. Av. Metin FEYZİOĞLU

Türkiye Barolar Birliği Başkanı 17

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ

Engelliler Konfederasyonu Başkanı 19

ÇALIŞTAY SUNUMLARI

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILIMI

Bayram ORAN

Siyaset Bilimci ve Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı 25

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKLARI:

ENGELLİLERİN SİYASETE İLGİ VE ALGI DÜZEYİ

Prof. Dr. Kasım Karataş

Sosyal Hizmet Uzmanı-Hukukçu

Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü

Öğretim Üyesi 63

**ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILIM
HAKKININ ENSTRÜMANI OLARAK KOTA SİSTEMİ
ÜZERİNE BİR TARTIŞMA**

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ..... 73

**Cİ-KARE ARAŞTIRMA FİRMASI TARAFINDAN
YAPILAN ENGELLİLERİN SİYASETE İLGİ
VE ALGI DÜZEYİ ARAŞTIRMA RAPORUNUN ÖZETİ..... 79**

**ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKKI
ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ 91**

ÖNSÖZ

Her engelli bireyin, eşit hak ve yükümlülöklere sahip yurttaş olarak hayatın her safhasına daha etkin katılabılnesını, sosyal devlet, sosyal adalet ve fırsat eşitliği çerçevesinde değerlendi-ren Türkiye Barolar Birliği, engelli yurttaşlarımızın yanında yer almak suretiyle anayasal temelli bu hak çabasını kararlılıkla sürdürmektedir.

Türkiye Barolar Birliği tarafından hazırlanan bu kitapçık da, spesifik engelli sorunlarına dikkat çekilerek ; engellilerin yaşamın her alanına daha etkin katılmalarına ve farkındalık yaratılmasına yönelik çabanın bir örneğidir.

Engelliliğin, engelli hayatını zindana çevirmesinin önündeki engellerin kaldırılması suretiyle aşılabileceğine inanan Türkiye Barolar Birliğine göre doğru olan; “engellilerle bu hayatın içinde hep birlikte yaşamak ve empati kurmak” dır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelliliği, “bireyin mevcut sağlık durumuyla çevresel, fiziksel ve toplumsal koşullarının etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir durum” olarak tanımlamaktadır.

Türkiye Barolar Birliği, ayrımcılığı da ayrıcalığı da kabul etmeyerek; engelliliğin, her yönüyle hayata katılımında sınırlayıcı etkisinin sonucu olarak sürekli bir mağduriyete dönüşmesini “engellemek için”, öncelikle tüm yaşam alanlarının herkes için erişilebilir hale getirilmesi gerektiğini değerlendirmektedir.

Bu bağlamda “eşit yurttaş”lığın ön koşulu, “engelli bireylerin, özel durumlarından kaynaklanan ihtiyaçları giderilerek, sosyal hayatın her alanına etkin biçimde katılabilmelerinin sağlanması” dır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi de, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin

yükümlülüklerini “erişilebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım” gibi ana başlıklar altında değerlendirmektedir.

Bu cümleden olarak; Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin ‘Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım’ başlıklı 29. Maddesinde ifadesini bulan “Taraflar, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır...” amir hükmünü hatırlamak ve hatırlatmak gerekmektedir.

Kaldı ki Devlet, engelli yurttaşlarına diğer yurttaşların yararlandığı olanaklardan eşit şekilde yararlanma fırsatı sağlamakla yükümlüdür.

Türkiye Barolar Birliği, Türkiye’de engellilerin, yalnızca “3 Aralık Dünya Engelliler Günü” ya da “10-16 Mayıs Engelliler Haftası” gibi özel günlerle sınırlı kalacak şekilde hatırlanmalarını değil; sözleşmede öngörüldüğü şekliyle devletin, engellilerin de insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit olarak yararlanabilmelerini sağlama konusunda üstlendiği anayasal yükümlülük olarak, engelli yurttaşlarına da, diğer yurttaşların yararlandığı tüm fırsat ve imkanları, hakkaniyete uygun bir eşitlik içinde tanınması suretiyle hiç unutulmamaları gerektiğini vurgulamayı da, özenle yerine getirilmesi şart olan bir görev addetmektedir.

Başta Engelliler Konfederasyonu Başkanı Sosyolog Av. Turhan İçli ve mesai arkadaşları olmak üzere değerli görüş ve önerileriyle konuya ışık tutan saygıdeğer konuşmacılara ve emeği geçenlere teşekkür borçluyuz.

Elinizde tuttuğunuz kitapçığı, tüm engellerin kaldırılmasına yönelik çabalara katkıda bulunması umut ve dileğiyle kamuoyumuzun bilgilerine saygılarımızla sunuyoruz.

Av.Prof.Dr. Metin Feyzioğlu
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

SUNUŞ

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ
Engelliler Konfederasyonu Başkanı

Türkiye’de yaşayan ve mücadele sürecinde yer alan engelliler, 1980’li yıllardan buyana kendilerine ilişkin karar alma süreçlerinde engellilerin de söz ve karar sahibi olması gerektiği noktasına vurgu yapmışlardır. Bunu “SÖZ YETKİ KARAR ENGELLİLERE!” sloganıyla meydanlarda haykırılmışlardır.

Karar süreçlerine etkin katılım, çağdaş demokrasinin en önemli niteliklerinden birini oluşturmaktadır. Çağdaş demokراسiyi klasik demokراسinden ayırt eden başlıca ölçüt KATILIM’dır. Katılım yönetilenlerin yönetenler üzerinde denetimlerini ve daha az hata yapmalarını sağladığı gibi çoğunluğun hegemonyasına karşı çoğulculuğun ve çok sesliliğin güvencesini oluşturmaktadır.

Katılım ilkesi engelliler açısından uluslararası belgelere ilk defa Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/96 sayılı kararıyla kabul edilen Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar Beyannamesi ile girmiştir. Ancak söz konusu Birleşmiş Milletler Kararı tavsiye niteliğinde olduğundan yeterince etkili olmamıştır.

Sorun, mevzuat ölçeğinde ve bağlayıcı bir biçimde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen ve üye ülkelerin imzasına açılan Engelli Hakları Sözleşmesi ile çözüme kavuşmuştur. Engelli Hakları Sözleşmesi 28 Ekim 2009’dan beri Ülkemiz açısından da bağlayıcı bir iç hukuk metnidir.

50 maddeden oluşan Sözleşmenin bütün maddelerine sinmiş ve döne döne yinelenen beş temel ilke bulunmaktadır: Eşitlik, Bağımsızlık, Erişilebilirlik, Ayrımcılık Yasağı ve Karar Süreçlerine Etkin Katılım. Bu beş ilkenin ilk dördü olmasaydı bile tek başına karar alma süreçlerine etkin katılım ilkesi engellilerin sorunlarını çözebilme kapasitesine ve diğer ilkeleri zaman içerisinde doğurma yeteneğine sahip olacaktı. Çünkü engelliler toplumsal varlıklarını, yaşamın tüm alanlarında bu ilkenin uygulanmasıyla hissettirebilirler.

Sözleşmenin Genel Yükümlülükler başlıklı dördüncü maddesinin üç nolu bendi karar alma süreçlerine etkin katılım ilkesini açık ve somut bir biçimde şöyle ifade etmektedir: *“Taraf Devletler işbu Sözleşme’nin uygulanmasını sağlayacak yasalar ve politikaların geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi ile engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde engelli çocuklar da dahil olmak üzere engellilere onları temsil eden örgütler aracılığıyla sürekli danışacak ve etkin bir şekilde bu sürece dahil edeceklerdir.”*

Bu ilke sadece dördüncü maddede sayılmakla kalmamakta; sözleşmenin diğer bazı maddelerinde de yinelenmektedir. Dördüncü madde tüm karar alma süreçlerini ilgilendiren bir düzenlemedir.

Siyasal ve toplumsal yaşama katılım ise 29. madde ile ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. 29. Maddede *“Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir:”* denildikten sonra *“a”* bendinde işin esası vurgulanmaktadır:

“ (.....) engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak, ”

Engelliler açısından siyasi ve toplumsal yaşama katılım hakkı, onların ulusun ve ulusal egemenliğin bir parçası olduklarının kabulüdür aynı zamanda. Engelliler siyasi ve toplumsal yaşama katılmakla eşit yurttaş niteliğine kavuşabilirler.

7 Haziran seçimlerinden önce konunun önemini kamuoyuna ve siyasi partilere anımsatmak, siyasi partilerin aday listelerini oluştururken engellileri de dikkate almalarını sağlamak amacıyla seçimlerden birkaç ay önce bir çalıştay düzenlemeyi planladık. Çalıştay Konfederasyonumuz, Türkiye Barolar Birliği ve Friedrich Ebert Vakfı işbirliği ile gerçekleştirildi. Çalıştaya Türkiye Büyük Millet Meclisinden, Yüksek Seçim Kurulundan, siyasi partilerden, belediye meclislerinden, üniversitelerden ve sivil toplum kuruluşlarından olmak üzere 100'ün üzerinde temsilci katıldı. Konu gün boyunca bütün boyutlarıyla tartışıldı ve elinizdeki kitapçığın sonunda yer alan sonuç bildirisiyle somut önerilere dönüştürüldü.

Emeği geçen ve katkıda bulunan herkese sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

PROTOKOL KONUŞMALARI

Prof. Dr. Av. Metin FEYZİOĞLU

Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Sayın milletvekilleri, Sayın başkanlar çok değerli meslektaşlar, çok değerli misafirler, katılımcılar hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum Türkiye Barolar Birliği adına. Son derece önemli can yakan ve ilgisiz bırakılmış hak ettiği ilgiyi bir türlü görmeyen bir soruna burada hep birlikte parmak basacağız. Değerli dostlar, Türkiye’de dokuz milyonun üzerinde kayıtlara geçmiş engelli yurttaşımız var. Aile bireyleri ile birlikte hesapladığımızda yaklaşık yirmi milyon belki daha yüksek bir sayıdan söz ediyoruz. Bu dokuz milyon yurttaşımızın aslında tek bir isteği var, milletimizin asli unsuru olduklarının herkes tarafından kabul edilmesi. Bir lütuf isteyen yok burada. Tam aksine Anayasanın ilk üç maddesinde yazılı olan Türkiye Cumhuriyetinin değişmez değiştirilmesi teklif dahi edilemez temelleri içinde yer alan sosyal devlet niteliğinde ne yazıyorsa onu istiyoruz, yani fırsat eşitliği. Hiç kimsenin hangi fiziksel durumda doğacağına karar verme imkânı yok. Hangi soyadı ile hangi ırktan, hangi mezhepten, dinden doğacağına karar verme imkânı yok. Hiç kimsenin yarın başına ne geleceğini bilme imkânı da yok. Ama hayallerimiz var ve hedeflerimiz var. Sosyal devlet, bu hayallere bu hedeflere çalıştığımız takdirde, gerçekten istediğimiz takdirde ulaşabilmemiz için önümüzdeki bütün engelleri kaldırmakla yükümlü olan devlettir. Yoksa biri elimizden tutulsun da, birilerinin sırtına çıkalım da, bitiş çizgisini birilerinin üzerine basa basa geçelim hiçbir zaman demiyoruz. Sadece önümüzdeki suni engelleri, insan eliyle yaratılmış engelleri kaldıralım diyo-

ruz, İşte sosyal devletin görevi bu. Peki, milletimizin asli unsuru olma temel hakkına sahip bulunan bu dokuz milyon yurttaşımız gerçekten bu haklı taleplerinin karşılığını görüyorlar mı? Sadece seçimlerden bir sayı vererek takdiri kamuoyuna bırakıyorum. 30 Mart 2014 seçimlerinde, yerel seçimlerde 22 bin 300 belediye meclis üyesi seçtik tüm Türkiye’de. Peki, 22 bin 300 ün içinde 9 milyon engelli yurttaşımızdan kaç belediye meclis üyeliğine seçilebildi. Sadece 30, işte bu doğanın değil insanın yarattığı suni bir engeldir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde hali hazırda 3 engelli milletvekilimiz var. Önemli çalışmalar yapıyorlar ama üçü de örgütlü yapılardan ve engellerin kaldırılması mücadelesinden bildiğim kadarıyla gelmiyor. Dolayısıyla örgütlü toplumun gücünü arkasına alacak milletvekillerine ihtiyacımız var yaklaşan seçimlerde. Değerli dostlarım, Türkiye çağı yakalayacaksa, çağdaş olacaksa Anayasasında belirtilen Cumhuriyetin temel niteliklerine uygun bir geleceğe adım atacaksa, engelli yurttaşlarımızın önündeki engelleri elbirliğiyle kaldırma zorunluğumuz var. Bu sadece engelli yurttaşlarımız açısından değil 77 milyonun, biz yüzümüzü medeniyete döndük, çağdaşlığa döndük, ilericiliğe doğru yelken açtık diyebilmesi için. Sağ olun var olun katıldığınız için.

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ
Engelliler Konfederasyonu Başkanı

Değerli milletvekilleri, değerli Türkiye Barolar Birliği Başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, Engelliler Konfederasyonuna bağlı olan ve olmayan sivil toplum örgütlerinin çok değerli temsilcileri, belediye meclis üyeleri ve değerli arkadaşlar, değerli dostlar. Bütün bireylerin siyasal yaşama katılımının önünde pek çok engel var. Siyaset bilimi araştırmaları bu engelleri belirli ölçüler içerisinde derecelerine göre sınıflandırıyor ve sıralıyor.

Bir kere siyasal katılımı etkileyen en önemli faktörlerden biri gelir düzeyi. Ne kadar gelirsiniz varsa o kadar siyasete girebiliyorsunuz. Ne kadar yoksulsanız, o kadar siyasetin dışında kalıyorsunuz.

İkincisi eğitim. Ne kadar eğitimliyseniz siyasete duyarlılığınız, ilginiz o kadar artıyor. Ne kadar eğitimsizseniz o kadar uzaksınız. Seçtiğiniz meslek de siyasetle ilgi derecenizi etkileyen faktörlerden biri. Yerleşim yeri de öyle. Köy, yani kapalı toplum içerisinde yaşayanlar daha az; kentlerde yaşayanlar daha fazla siyasetle ilgili oluyorlar. Siyasete katılımı etkileyen faktörleri çoğaltabiliriz: göç, yaş, sınıfsal konum ve benzeri.

Genellikle siyaset bilimi araştırmalarının atladığı ve görmezden geldiği siyasete katılımı sınırlandıran önemli bir neden de engelliliktir. Buna, alandaki ilk ve tek araştırma olan Sayın Bayram Oran'ın kitabı dışında değinen, engelliliği bir etken olarak hesaba katan başka bir çalışma yok. En-

gellilik, genellikle saydığım diğer etkenlerle de (gelir azlığı, yoksulluk, eğitimsizlik ve meslek sahibi olmama, kadın erkek olma gibi) birleşerek siyasete katılımı sınırlandıran çok önemli bir etkene dönüşüyor. Engelliler bütün bu koşulları bir arada yaşıyorlar. Çünkü genellikle engellilerin % 99'u yoksul aile çocuklarıdır. Yine aynı oranda eğitimsiz kitleler içerisinde yer alıyorlar. Eğitim düzeyi çok düşük, meslek sahibi olmaları istisnai bir durum, sınıfsal konumları da öyle. Genellikle engellilerin siyasete katılmasının önünde çok büyük bariyerler var. O nedenle yıllardır engelliler siyasete ilgi duymamışlar; oy kullanmanın dışında etkin roller üstlenmemişler. Bunların dışında, önyargılardan da söz etmemiz gerekiyor. Siyaset kurumunun önyargıları; psikolojik nedenler var, "etkin olamam, kaile alınmam adam yerine konulmam" gibi duygular yaygın. Engellilik, bütün bu nedenlerle de birleştiği zaman engelliler siyasetin çok dışında kalmışlar. Oysa siyaset yaşamımızı şekillendiren bir etkinlik. Her şey siyasetle ilgili. Genelde bir söylem var: "engellik sorunu siyaset dışı, siyaset üstü bir sorundur." biçiminde. Oysa bu doğru değildir. Engellilik sorunu, diğer sorunlar kadar ve belki onlardan daha fazla siyasetle ilgili bir sorundur. Tam odak noktasındadır siyasetin. Çünkü doğru siyasetler engellilerin yaşam standartlarını artırırken, eğitim düzeylerini yükseltirken; yanlış siyasetler onları çeşitli bağımlılıklara, cehalete, yoksulluğa mahkûm edebilmektedir. Alınacak küçük bir karar, değişecek bir yönetmelik maddesi engellinin doğrudan doğruya yaşamını etkilemektedir. Söz gelişi, geçtiğimiz yıl içerisinde özel eğitim okullarının ikinci kademesinin kapatılması yönünde bir girişim gerçekleştirildi Milli Eğitim Bakanlığınca. Bu,

şu demek arkadaşlar. Sözüm ona kaynaştırma eğitime yönlendiriyorlarmış. Kaynaştırma eğitiminin de alt yapısı olmadığı için engelliler bütünüyle cehalete mahkûm edilecekler idi, eğer Engelliler Konfederasyonu sokaklara çıkmasaydı; lobi faaliyetleri yapmasaydı; Bakanı ikna edip o yönetmeliği geri çektirmeseydi.

İşte siyasetle engellilerin yaşamı bu denli yakından ilgili. O bakımdan biz, Engelliler Konfederasyonu olarak, bu denli önemli olan bir konuyu, bu kadar ihmal edilmiş, engellilerin dışında tutulmuş olan bir konuyu, hele hele 30 Mart 2014 seçim sonuçlarını da gördükten sonra 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden önce kamuoyunun önüne getirelim, masaya yatıralım diye düşündük ve engellilerin siyasal yaşama katılma hakkı konulu bu çalışmayı düzenlemeye karar verdik.

İlk olarak, bu konuda bize destek verebilecek kim olabilir diye düşündük. En uygun ortağın ülkemizde hak, hukuk mücadelesini sürdüren Türkiye Barolar Birliği'nin olabileceğine karar verdik. Metin Beye konuyu aktardığımızda hiç tereddüt etmeden "yapın, olanaklarımızın elverdiği ölçüde desteğimiz yanınızdadır." dedi. Friedrich Ebert Vakfı da diğer masraflarımızı üslendi. Ben hem Türkiye Barolar Birliğine hem Friedrich Ebert Vakfına bu katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Ankara dışından pek çok konuğumuz var. Birçok kuruluş temsilcisi, belediye meclis üyeleri, bu çalışmaya katıldılar. Engelliler Konfederasyonu dışında Türkiye Sakatlar Konfederasyonuna bağlı federasyonlarımızın, derneklerimizin de temsilcileri aramızda.

Çalıştayımızın ayrıntılarını programdan okumuşsunuzdur. Çalıştayımızda kabartma dokümanlarımız var, işaret dili tercümanlarımız var işitme engelli arkadaşlarımız için. Yani engelsiz bir ortamda bilgiye erişebileceğimiz koşullarda bu çalışmayı yapmaya gayret gösteriyoruz. Çalıştayı sonuçları bir kitap olarak basılacak; hem kabartma ve sesli hem de mürekkep baskılı olarak dağıtılacaktır. Bütün partilere ve örgütlere gönderilecektir. Üniversitelerimizin çok değerli sosyoloji ve siyaset bilimi kürsülerinden hocalarımız aramızdalar, hepsine çok teşekkür ediyoruz.

Biz bu Çalıştayı hazırlıklarını sürdürürken mecliste grubu bulunan dört partiyi özellikle tek tek ziyaret ettik. Mutlaka katılmalarını, sabah protokol bölümünde konuşma yapıp savuşup gitmeden, gün boyu bu çalışmalarını izlemelerini rica ettik. O yüzden özel bir protokol bölümü olmayacağını kendilerine ifade ettik. Aslında her partiden bir veya daha fazla temsilcinin katılacağı ifade edildi. Ben şu anda CHP milletvekili Sayın Celal Dinçer' in burada olduğunu biliyorum. Zannediyorum Ak Partiden Sayın Murtaza Yetiş katılacaktı ama İstanbul'a gittiğini öğrendik, katılamıyorlar. MHP den Hasan Hüseyin Türkoğulu buradalar, HDP den Musa Bey aramızda, Alp Beyi de bekliyoruz. Yani partiler birer ikişer üçer temsilci göndermişler. Çok teşekkür ediyoruz. Çünkü biz bu çalışmayı özellikle siyasal partilere yönelik, olarak, onlarda farkındalık, duyarlılık ve bilinç yaratmak amacıyla, konunun her yanının onlarla birlikte tartışılması ve karar organlarına taşınması için yapıyoruz. Bu bizim için önemlidir, herkese çok teşekkür ediyorum. İyi ve verimli bir çalıştay diliyorum. Sağolun .

ÇALIŞTAY SUNUMLARI

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILIMI

Bayram ORAN

Siyaset Bilimci ve Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı

---

13 Şubat 2015 tarihinde yapılan özet sunumun makale formatında hazırlanmış tam metni aşağıda sunulmuştur.

Kısım 1 GİRİŞ

Her toplum farklı özelliklere ve gereksinimlere sahip birey ve kümelerden oluşur. Sahip olunan farklılığın derecesi, nedenleri ve yol açtığı sorunlar söz konusu bireylerin içinde yaşadıkları toplumdaki konumlarını da belirler. Bu kişilerin sorunlarını, gereksinimlerini ve çözüm önerilerini topluma (kamuoyuna) duyurma güçleri ve toplumun bu konulara göstereceği duyarlılık yaşamsal öneme sahiptir.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün geliştirdiği ölçütlere dayanan yaygın bir kabule göre engelliler, dünya nüfusunun yaklaşık %10-12'sini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde % 10 olan bu oran gelişmekte olan ülkelerde % 12 dolayındadır.

Çağdaş demokrasilerde siyasal yaşama katılma, toplumun tüm bireyleri için vazgeçilmez haklardan biridir. Toplumun tüm bireyleri yönetici seçilme, yöneticilerini seçme, bir başka deyişle yönetimde söz sahibi olma konusunda çeşitli siyasal haklara sahiptir. Bu hakların engelliler için de geçerli olduğu kuşkusuzdur. Ancak engelliler bu hakları, sahip oldukları olanakların kısıtlılığı ve karşılaştıkları

toplumsal engeller nedeniyle son derece sınırlı bir biçimde kullanabilmektedirler. Bu sınırlı kullanım nedeni ile engelliler yaşadıkları ülkelerin kaynak dağıtım süreçlerine de istenen düzeyde ve etkin bir biçimde katılamamaktadırlar. Bu nedenle siyasal yaşama katılım anlayışının engellilik bakış açısı yönünde evrilmesine gereksinim duyulmaktadır.

SİYASAL KATILMA KAVRAMI

Yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmaları anlamına gelen 'siyasal katılma'dan söz edilebilmek için yöneten-yönetilen ayrımının ortaya çıkmış olması gerekir (1: 18-19).

Siyasal katılma, özünde bir siyasal davranış türüdür. Nitekim hükümet etme sürecini, hükümet kararlarını ve hükümet örgütlerini etkileme eylemlerini birer siyasal davranış olarak nitelendiren siyaset bilimciler bulunmaktadır (2: 3).

Siyasal katılmanın ilk örnekleri antik Yunan kentlerinde (polislerinde) görülmüş; bu kentlerde kadınlar, köleler ve yabancılar siyasal katılma hakkından yoksun bırakılmışlardır. Eski Roma'da katılma konusunda, devleti yönetme hakkını ellerinde bulunduran aristokrat yurttaşlar (patricialar) ile devlet yönetiminde söz hakkı bulunmayan, yoksul yurttaşlar (plebler) arasında yüz yıllarca savaşım sürmüştür (3: 187-188; 1: 22) . Kadınların katılma hakkına kavuşması birçok Avrupa ülkesinde bile ancak 20. yüzyılın ilk yarısının sonlarında çeşitli mücadeleler sonunda gerçekleşebilmiştir.

Siyasal yaşama katılma, günümüz demokrasilerinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Demokrasi, türlü eleştirilere

karşın, çağın en yaygın kabul gören yönetim anlayışı olmayı sürdürmektedir. Demokrasinin en önemli özelliklerinden birisi seçimler yoluyla halkın yönetime katılımının sağlanmasıdır. Buna karşılık halkın yönetime katılımını, seçimlerde oy vermektten ibaret saymak, eksik ve yanlış bir yaklaşım olacaktır (4; 5). Çünkü siyasal yaşama katılma, karar alma süreçlerinde yer alma ve devlet yönetiminde söz sahibi olma anlamını da (6: 14; 1) içeren geniş kapsamlı bir kavramdır.

Toplumun tüm üyelerinin devlet yönetimine katılımı, bir insan hakkı olarak nitelendirildiğine göre (7: 241-251; 8: 222-223) yurttaşların yönetime katılma haklarının herhangi bir şekilde engellenmesi veya kısıtlanması da bir “insan hakkı” ihlali olarak değerlendirilebilir. Bu ihlal karar alma ve kaynak dağıtma işini doğrudan etkileyeceğinden onarılma olanağı bulunmayan “toplumsal sıkıntılara” yol açma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle katılımın önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve yönetimlerin “meşru” görünme çabası önemsenen bir konudur.

Eski Yunan kent devleti deneyimlerinden günümüzün çağdaş demokrasilerine değin her dönemde yönetimler, halka dayanarak meşruluk kazanma gereksinimi duymuşlardır (9; 10). Meşruluğun temelinde siyasal katılma kavramı bulunmaktadır.

Her bireyin siyasal yaşama katılma düzeyi aynı değildir. Siyasal yaşama en yaygın katılma biçimi, yurttaşların olayları radyo, televizyon, gazete ve dergilerden takip etmeleri ile mitinglere katılma biçiminde kendini göstermektedir. Bunlara “izleyici eylemleri” adı verilmektedir (2: 18-20).

Bireyin her davranışı, bu arada siyasal davranışı da kimi değişkenlerden etkilenir. Alanyazında siyasal katılmayı etkileyen değişkenler olarak gelir, meslek, eğitim, cinsiyet, yerleşme biçimi, göç, sınıfsal konum ve yaş gibi sosyo-ekonomik değişkenler; etkenlik duygusu, yurttaşlık görevi duygusu, empati, sosyal girişkenlik duygusu, yabancılaşma, anomi ve sinik olma duygusu gibi ruhbilimsel değişkenler ve bireyle ve çevreyle ilgili siyasal değişkenlerden söz edilmektedir (42).

ENGELLİ KAVRAMI

Dilimizde engelli bireylerin durumlarını anlatmak üzere sakat, özürlü, engelli, kör, sağır, topal, çolak, geri zekâlı, deli, felçli, yatalak, bunak, bakıma muhtaç, yardıma muhtaç gibi çeşitli sözcükler kullanılmaktadır. Bu sözcükler, engellileri normal değil, anormal olarak algılayıp kodlayan bir zihinsel-düşünsel alt yapının ürünüdür. Engelli bireyleri normal veya anormal olarak kategorize ederek açıklamaya çalışma geleneği yeni değildir. Engelliliği açıklamaya çalışan ilk modellerden biri olan “tıbbi model” engelliliği bir patolojik, fizyolojik sorun olarak algılamıştır. Bu nedenle model, tüm çabasını “anormal” olan engellilerin “normalleştirilmesi (normalizasyonu)” üzerine yoğunlaştırmıştır. Engellileri hasta ve anormal olarak etiketleyen bu anlayış, son zamanlarda ciddi eleştirilerle karşılaşmıştır. Nitekim “sosyal model”, engelliliğin toplum tarafından yapılandırıldığını, bireylerin sahip oldukları kimi yetersizliklerin toplum tarafından birer engele dönüştürüldüğünü ve normalizasyon adına bireylere yoğun bir baskı uygulandığını belirterek bu modele şiddetle karşı çıkmıştır (11: 22-23).

Engelli bireyleri ve engellilik olgusunu kötüleme ve küçümseme anlayışı doğrultusunda açıklamaya/anlamaya çalışan bu geleneğin kökleri, tarihin çok eski dönemlerine dayanmaktadır. Engellilik olgusunu açıklamaya yönelik ilk model olan “moral model”, engelli bireylerin günahkar veya kötü ruhlu oldukları için tanrı tarafından cezalandırıldığı inancı üzerine kuruludur. Toplumun moral ve dinsel değerlerinden beslenen bu model Neolitik Dönemden Orta Çağın sonlarına değin güçlü bir şekilde etkisini hissettirmiştir (12: 31-32). Etkisi azalmakla birlikte günümüzde bile bu modelin izlerine rastlamak olanaklıdır. Günümüzde engellilik konusunda geniş kabul gören model ise İnsan Hakları yaklaşımıdır, bu anlayışa göre engelliler hak öznesi bireyler olarak doğuştan, devredilemez, dokunulamaz haklara sahip olarak algılanmaktadır.

Alanyazına bakıldığında engelli birey ve engellilik olgusunun tanımlanması konusunda henüz bir uzlaşmanın sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Hatta tanımlama ve kullanılacak kavram konusunda devam eden tartışmanın çoğu zaman engellilerin gerçek sorunlarını tartışmanın önüne geçerek çözüm önerilerinin ortaya çıkmasını engellediği bile görülmektedir (13: 43).

Henüz tam bir uzlaşma olmasa da ulusal ve uluslararası belgelerde engelliliğin nasıl tanımlandığına bakmak yararlı olabilir:

01. 07. 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı **Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** engelli kişiyi şöy-

le tanımlamaktadır: “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bireysel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan kişi ” olarak tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler genel kurulu 13 Aralık 2006 tarihindeki 62. oturumunda oy birliği ile kabul ettiği Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de “engelli kavramı” diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir biçimde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri ifade etmektedir.

Sonuç itibariyle bütüncül bir yaklaşıma sahip olmayan bu tanımlama girişimleri engelli bireyleri ve engellilik olgusunu açıklamada yetersiz kalmaktadır. Ayrıca tanımlama konusundaki bu belirsizlik/yetersizlik engellilere sunulacak hizmetler konusunda isteksiz olan kimi kurumların sorumluluk almaktan kaçınmaları için kapı aralamaktadır. Bu durum engellilerin haklarını kullanma konusunda hangi kurumdan/makamdan talepte bulunmaları gerektiği konusunda ciddi bir belirsizlik yaşamalarına neden olmaktadır (14; 15).

Engellilerin, tarihin belirli dönemlerinde dozu değişmekle birlikte, toplumlar tarafından pek hoş karşılanmadıkları, hatta çoğu zaman yük olarak algılandıkları ve suçlu muamelesi bile gördükleri bilinmektedir (11: 18-20). Ülkemizde

engelliler yoksulluk, eğitimden dışlanma, istihdam edilmeme, rehabilitasyon yetersizliği ve kent içi ulaşım, konut uyumsuzluğu gibi nedenlerle çeşitli toplumsal bütünleşme (13: 46-51; 15), gelir adaletsizliği (16: 148), mimari yapılaşma ve çevre düzenlemelerinde uyumsuzluk (17: 46), engelli olduklarını kanıtlayamama (kullanılan Baltzahard Formülü (tüm vücut fonksiyonunun engel oranı olarak hesaplanması) nedeniyle) (18: 9) gibi hemen her alanda çok çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar.

ENGELLİ BAKIŞ AÇISI

Literatürde daha çok toplumun engellilere bakış açısı ele alınmakta, engellilerin topluma ve yaşanan toplumsal sorunlara ilişkin bakış açısı ise görece ihmal ediliyor izlemine vermektedir. Bu durum engellilerin kendi sorunları ve toplumun diğer kesimlerinin yaşadığı çeşitli sorunlar hakkındaki görüş, düşünce ve önerilerinin gün ışığına çıkmasını ve böylece toplumsal çoğulculuğun sağlanmasını önemli ölçüde engellemektedir. Bununla birlikte kimi çalışmaların engelli sorunlarının ve diğer toplumsal sorunların çözümünde “engelli bakış açısı” na vurgu yaptıkları da görülmektedir. Buna göre engellilerin yaşadıkları deneyimlerden ve mücadele pratiklerinden yararlanarak geliştirdikleri düşünce ve eylem tarzlarının özelde engelli sorunlarının, genelde ise yaşanan diğer toplumsal sorunların çözümünde yararlanması gereken bir kaynak olduğundan (51) söz eden çalışmalar bulunmaktadır. Burada siyasal yaşama katılımında da engelli bakış açısından yararlanmak gerektiğini vurgulamak gerekir. Nitekim engellilerin yaşam pratikle-

rinden dünyayı yorumlama ve baskıcı ve duyarsız toplum pratik ve normları karşısında çok ciddi bir eleştirel bakış ve itiraz geliştirdikleri bilinmektedir. Bu bakış yaşanan sorunların çözümüne yönelik ciddi ve anlamlı bir alternatif olarak değerlendirilebilir.

ENGELLİLİK İLE SİYASAL YAŞAMA KATILMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Toplumlar, üretimden “artı” elde etmeye başladığından beri bu artının düzenli dağıtımını gerçekleştirecek bir örgütlenme olgusuyla da karşılaşmıştır (3: 28). Toplumun sahip olduğu bütün “artı”ları, elinde bulunduran bu yapının, adil davranıp meşruluğunu koruyabilmesi için bütün toplumsal sınıflar ve kesimler tarafından eşit olarak yönetilmesi ve bütün toplumsal sınıflara ve kesimlere gereksinim duydukları hizmetleri ayırım gözetmeksizin sunması bir zorunluluktur. Her toplumun en dezavantajlı kesimlerinden biri olan engellilerin yönetimde söz sahibi olmaları ve devletten/kamudan hak ettikleri hizmetleri almaları, demokratik temsil anlayışının ön koşulu olarak algılanmalıdır.

Toplumsal, siyasal yaşama katılma ve bu alanların nimetlerinden yararlanma konusunda tüm yurttaşların eşit haklara sahip oldukları bir gerçektir. Ancak insanların, toplumsal ve siyasal yaşama katılma olanaklarının, sahip oldukları farklılıklar, yetenekler, seçenekler ve güçleri ile orantılı olarak değiştiği de bilinmektedir. Engelliler bu haklarını, genelde, sınırlı olanaklarıyla kısıtlı bir şekilde kullanırlar.

Engelliler toplumsal ve siyasal yaşama katılmada ciddi güçlükler yaşamaktadırlar. Ülkemizde engellilerin çok büyük bir çoğunluğu eğitim, sağlık, istihdam, rehabilitasyon, yaşanabilir bir çevre ve sosyal hizmetler gibi kamusal hizmetlerden dışlanmış durumdadırlar. Bu dışlanma aynı zamanda yaşamın her alanında gözlenen bir ayrımcılık anlamına gelir. Hor görülme, toplumun, ailenin sırtında bir külfet olarak algılanma sık karşılaşılan durumlardandır.

Engellilerin toplumsal ve siyasal yaşama katılımlarını etkileyen en önemli etmenlerden biri beden-siyaset ilişkisinin tarihsel süreç içerisinde aldığı biçimdir. Siyaset alanının ve erkinin tarihin hemen her döneminde biyolojik ve fizyolojik açıdan güçlü bedenlere sahip bireylerce yönetildiği/yönlendirildiği; buna karşılık dezavantajlı grupların bu sürecin dışında bırakılarak ezildiği bilinmektedir. Hatta bu süreçte engelli bireylerin kötü ruhlu ve günahkar olarak algılanıp suçlandıkları da belirtilmektedir (12: 31-32).

Engelli insan ve engellilik olgusunun yaşamın birçok alanında olduğu gibi akademik çalışmalarda da adeta inkâr edilmekte olduğu görülmektedir. Tarihte, Platon (19: 216) ve More (20: 138) gibi kimi önemli filozofların ütopyalarında engellilerin toplum için bir yük olarak görüldüğü ve hatta engellilerin yok edilmesi ve kurtulumsu gereken varlıklar olarak algılandıkları bilinmektedir. Günümüzde durum bu denli vahim olmasa da yine de büyük ilerlemeler sağlandığı söylenemez. Örneğin insanın kökeni ile ilgili çalışmalarda (21), ilkel insanların yaşayışları ve düşünsel yapılarıyla ilgili çalışmalarda (22), insanın ırk (23) ve kimlik yapılarını (24) inceleyen araştırmalarda, bir bütün olarak dünyanın

tarihini anlatan çalışmalarda (25) ve ülkelerin modernleşme çabalarıyla tarihsel süreçlerini anlatan çalışmalarda (26; 27) engelli insana ve engellilik olgusuna değinilmediği gibi, toplumların sosyolojik olarak incelenmesinde (28; 29), kentleşme politikaları ve kent tarihi araştırmalarında da (30; 31) engelli insan ve engellilik olgusuyla ilgili duyarlılığa rastlanmamaktadır. Bu konuda önemli bir eksiklik de ülkemizin insan hakları sorununu inceleyen kimi çalışmalarda (32) engelli insanların haklarına hiç değinilmemiş olmasıdır. Daha da önemlisi modern insanın demokrasi tasavvurunda engelli insan hiç yer almıyor gibi görünmektedir (33; 34). Bu biçimiyle insanlık tarihinin hemen bütün aşamalarında yok sayılan, demokrasi tasavvurunda yer verilmeyen ve hatta kimi düşünürler tarafından kurtulunması gereken varlıklar olarak algılanan engellilerin toplumsal yaşama, dolayısıyla da siyasal yaşama katılırken çok ciddi güçlüklerle karşılaştıkları bir gerçektir.

BİR ENGELLİ HAKKI OLARAK SİYASAL KATILMA

Hak kavramı, literatürde sıklıkla ele alınan ve çok çeşitli anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Hak, hukuk düzenninin kişilere tanıdığı yetkidir (50: 11). Bir başka anlatımla hak, bireyin, diğer insanların kendi hayatlarını yaşama şekline müdahale etmeden, kendi yaşamına yön verme özgürlüğüdür. Hak, tarih boyunca farklı biçimlerde algılanmıştır; ilkel, köleci ve feodal toplumlarda “hak”tan söz edilemez, çünkü ilkel komünal toplumlarda birey komünal kollektivite içerisinde adeta erimiş, kaybolmuş durumdadır. Köleci toplumlarda birey, efendisine bağlı, efendinin

“malı” muamelesi gören, kendi başına bir varlık olarak kabul edilmeyen, gerektiğinde öldürülebilen bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Feodal toplumlarda ise, birey feodal derebeyine/senyöre bağlı, Allah’ın kulu olarak algılanan, toprağa sıkı sıkıya bağlı bir varlıktır. Bireyin hak öznesi kişi olabilmesi için endüstri devrimi sonrasında emeğini istediği kapitaliste satabilen “özgür emek” sahiplerini beklemek gerekmiştir.

Hak öznesi kişidir, kişi bu sayede bazı hak ve özgürlüklerden yararlanma olanağına kavuşur.

Hak kavramını teorik olarak ele alan doğal hukuk anlayışına göre hak, kişiye sıkı sıkıya bağlı, doğumla kazanılan, devredilemez ve dokunulamaz bir niteliğe sahiptir, bu nitelikler özgür bireyi oluşturur.

Toplumsal sözleşme kuramına göre tarihin çok eski dönemlerinde özgür olarak yaşayan insanoğlu, gücünün güçsüzü ezmesi sonucu ortaya çıkan kaos ve anarşi ortamını nedeni ile yetkilerini yazlı olmayan bir “sözleşme” ile devlete devretmiştir. Ancak zamanla ceberutlaşan devletten bu yetkilerini alabilmek için uzun savaşımına girişmek zorunda kalmıştır. Bu savaşımın sonucu olarak ulusal ve uluslar arası alanda çok sayıda belge imzalanmıştır.

Engelliler de bu mücadelede yerlerini almış ve kendileri için de bu hakkın güvence altına alınmasını sağlamışlardır. Yurttaşların yönetime katılımlarını bir “hak” olarak gören ilk belgelerden biri 1789 tarihli Fransız Evrensel İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesidir. Bu bildirgenin 6. maddesi “ortak iradenin ifadesi” olarak kabul ettiği yasanın yapımı-

na ayırım gözetilmeksizin tüm yurttaşların katılma hakkına sahip olduklarını belirtmektedir. Daha barışçı ve demokratik bir dünya idealiyle kurulan Birleşmiş Milletlerin 1948 yılında yayınladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 21. Maddesi, herkesin ülkesinin yönetimine katılma ve kamu hizmetlerine girme hakkına sahip olduğunu ve halkın ortak iradesinin belli sürelerle, eşit oy esasına dayanarak yapılan seçimlerle ortaya çıkması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu alanda önemli açılım sağlayan başka belgeler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000) dır. Tüm bu uluslararası belgelerde ayırım gözetilmeksizin tüm yurttaşların devlet yönetimine ve yasama etkinliklerine katılma hakkına sahip olduğu açıkça vurgulanmaktadır. “Tüm yurttaşlar” ifadesi kuşkusuz engelli yurttaşları da içermektedir. Ancak Birleşmiş Milletler (UN) Genel Kurulu, 1970’li yıllarda etkisini göstermeye başlayan ve engellilerin uğradıkları ayrımcılığa karşı çıkarak engellilerin her türlü yurttaşlık haklarından yararlanmalarını sağlamayı amaçlayan Engelli Hakları Hareketinin de etkisiyle (35) engellilere tanınan haklar konusunda bu tür genel nitelikteki belgelerle yetinmeyi yeterli görmemiş, bu konuda doğabilecek kimi kötü niyetli girişimleri, yanlış anlamaları ve şüpheleri ortadan kaldırmak amacıyla 9 Aralık 1975 tarihinde 3447 sayılı kararıyla Engelli Bireylerin Hakları Bildirgesini yayınlamayı gerekli görmüştür. Bu Bildirgenin 3. Maddesinde, engelli bireylerin yaşadıkları ülkedeki diğer insanların sahip olduğu tüm haklara sahip oldukları vurgulandıktan sonra, 4. Maddesinde, engelli bireylerin diğer insanların sahip olduğu tüm yurttaşlık haklarına ve siyasal haklara sahip olduğu, ayrıca vurgulanma gereği duyulmuştur.

Birleşmiş Milletler Örgütü, engelli bireylerin haklarının korunup geliştirilmesi ve sorunlarının çözümünde yol gösterici bir rol oynayacağı düşüncesiyle 1993 yılında “Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar” başlıklı yeni bir düzenleme gerçekleştirmiştir. Bu belge, engelli bireylerin topluma eşit katılımını temel alan kurallar ortaya koymaktadır.

Engelli hakları alanında birer kilometre taşı olan bu belgeleri, yine Birleşmiş Milletler kaynaklı Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi (2006) izlemektedir. Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesinin giriş bölümünde, böyle kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin haklarını ve onurunu güçlendirip -koruyacağına, engellilerin ağır toplumsal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımını teşvik edeceğine, hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına ikna olarak Sözleşmede yer alan maddeler üzerinde anlaşmaya varıldığı belirtilmektedir.

Sözleşmede tanımlanan (md. 2) “engelliliğe dayalı ayrımcılık” siyasal alandaki her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı da kapsamaktadır. Tanım şöyledir: “engelliliğe dayalı ayrımcılık siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar.

Sözleşmeye taraf Devletler, engellilerin siyasal haklardan, diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanma olanağını güvence altına almak için kimi önlemler almak durumundadır (md. 29):

Taraf Devletler, engellilerin siyasal haklarını ve diğerleriyle eşit bir şekilde bunlardan yararlanma imkanını güvence altına almalı ve aşağıda belirtilenleri yerine getirmelidir;

- a) Diğerleri yanında aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasal ve kamusal yaşama etkili ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak;
  - (i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılması kolay olmasını sağlayarak;
  - (ii) Engellilerin sindirilmeden seçimlerde ve halk referandumlarında gizli oy kullanmaları ve aday olma ve etkin bir şekilde bir mevkiide görev alma, devletin tüm kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olduğunda yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırarak;
  - (iii) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla, gerektiğinde, talep etmeleri halinde oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vererek,

- b) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğerleriyle eşit bir şekilde, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam şekilde görev alabilecekleri bir ortamın yaratılması ve aşağıda belirtilenler dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirilmesi:
- (i) Ülkenin kamusal ve siyasal yaşamı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara, derneklere ve siyasal partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;
  - (ii) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve bunlara üyelik.

Sözleşmeye bağlı olarak daha sonra çıkarılan ve taraf Devletlerin onayına sunulan Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesine Ek İhtiyati Protokol, herhangi bir taraf Devletin Sözleşme hükümlerini ihlal etmesi sonucunda zarar gördüğünü iddia edenlerin Engelli Hakları Komitesine ("Komite") başvurma ve iletişime geçme haklarını ve Komitenin anılan bu bireyler ve gruplarla iletişim kurma yetkisini düzenlemektedir. Buna göre Sözleşmede tanınan siyasal hakların ihlal edilmesi durumunda da engellilerin, Engelli Hakları Komitesine başvurma hakları bulunmaktadır. Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesini 03.12.2008 tarihi itibari ile Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmış, 18.12.2008 tarih ve 27084 sayılı resmi gazetede yayınlanarak iç hukumuzun bir parçası haline gelmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki Ek İhtiyati Protokol de 12.12.2014 tarihi itibari ile Türkiye tarafından onaylanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67. maddesinde, tak-sirli suçlardan hüküm giyerek infaz kurumlarında yatanlar ile silâh altındaki er ve erbaşlar hariç, 18 yaşını doldurmuş tüm yurttaşların seçimlerde oy kullanma hakkına sahip oldukları belirtilmektedir. Aynı maddede, yurttaşların Ka-nunun gösterdiği şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasal parti içinde siyasal etkinliklerde bulunma ve halkoylamalarına katılma haklarına sahip oldukları vurgulanmaktadır. Bu maddeden hareketle engellilerin ülkemizde siyasal eylemde bulunma hakları-nın Anayasal düzeyde, hukuksal açıdan herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadığı açıktır. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 36. maddesine göre seçmen kütüklerinin yazılımı sırasında seçmenlerin oylarını kullanmayı engelleyecek bir engelinin bulunması durumunda forma kaydedileceği belirtildikten sonra 74. maddesinde engelli seçmenlerin oylarını rahatlıkla kullanabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınacağı, 90. maddede gebeler, hastalar ve engellilerin oy verme sıra-sında bekletilemeyeceği, 93. maddede ise görme engelliler, felçliler veya bu gibi açıkça belli olan bir bedensel engeli bulunan engellilerin o seçim çevresi seçmeni bir akrabası, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmen yardımı ile oyu-nu kullanabileceği hükme bağlanmıştır. Bu açık kolaylaştırıcı hükümlere karşın engellilerin sandıklara erişim, oy kul-lanma ve gizliliğin sağlanması konusunda ülkemizde ciddi güçlüklerle karşılaştıkları da sıkça gözlenen bir olgudur. Bir başka anlatımla yasaların ruhunun henüz uygulamaya yansımadığı anlaşılmaktadır.

Ülkemizde siyasal yaşama katılımı düzenleyen iki temel yasa olan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında oluşturulan “Milli Güvenlik Konseyi” nin egemen olduğu ara rejim döneminde hazırlanarak yürürlüğe konulan ve dönemin anti demokratik ruhunu tüm unsurlarıyla yansıtan yasalaradır. Bu yasalar özel olarak engelliler için bir kısıtlama içermemekle birlikte, toplumun tüm kesimlerini siyasetten uzak tutmak için gerekli tüm önlemleri içlerinde barındırmaktadır. Bu nedenle engelliler bakımından da kısıtlayıcı oldukları kuşkusuzdur. Bu yasaların üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmesine karşın yürürlükte kalmaya devam etmeleri Türkiye siyasal kültürünün “demokratik” niteliği bakımından anlamlı bir ip ucu sunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş ilkelerinden birisi egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olmasıdır. Bu demokratik ilkenin gerçekleşmesi ancak halkın (ulusun) yönetime katılımının tam olarak sağlanmasıyla olanaklı olacaktır (36: 62; 37: 96). Ulusal egemenliğin gerçekleşmesi için katılımın yetmediği, halkın yönetimi denetlemesinin de sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (38: 166). Egemenliğin gerçekleştiricisi ve denetleyicisi olması gereken halkın (ulusun) önemli bir kısmının engellilerden oluştuğunda kuşku yoktur. Tüm bunlara karşın ülkemizde engellilerin eşit katılımını sağlamak için yapılanların son derece yetersiz olduğu da bilinmektedir.

Engelliler alanında katılımın bir politika olarak benimse-nip geliştirilmesi, engellilerin haklarının korunup geliştirilmesinde ve gereksinimlerinin karşılanmasında önemli

bir fırsat olarak algılanmalıdır. Bu yolla kentsel çevrenin yapılandırılmasından mesleki rehabilitasyona, eğitimden istihdama birçok alanda daha kaliteli ve uygun hizmetin verilmesi sağlanabilecektir. Aynı durum temsili demokrasinin çoğulcu niteliğinin gerçekleştirilmesi ve daha adil ve demokratik bir dünya yaratılması için de önemli bir açılım sağlayacaktır.

İçinde bulunduğumuz küreselleşme süreci, yaşamlarını sürdürebilmek için sosyal desteğe ve yardıma gereksinim duyan dezavantajlı grupların, özellikle de engellilerin bu destek ve yardımlardan yoksun kalmasına neden olmaktadır. Bu süreçte engellilerin hak ve kazanımlarında ciddi aşınma ve gerileme görülmeye başlanmıştır (39: 62-63). Yaşanan küresel saldırının bütün dünyada dezavantajlı toplumsal kesimleri yoksulluğun pençesine düşürdüğü (40), siyasal iktidarların anti demokratik bir nitelik kazanmaya başladığı bu dönemde, engellilerin siyasal iktidarın paylaşımına daha fazla talip olmaları ve devletin yönetiminde daha üst düzeyde temsil edilmeleri, kaynakların adil dağılımı ve yaşanan sorunların etkin, hakça çözümü için daha da büyük bir önem kazanmaya başlamıştır.

Engellilerin dünyadaki siyasal yaşama katılma deneyimlerine bakıldığında pek de iç açıcı bir görüntü ile karşılaşılmaz. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde seçmen kütükleri incelendiğinde engellilerin engelli olmayan yurttaşlara kıyasla %15 daha düşük kayıt oranına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan 49 milyon engelli yurttaştan sadece 12 milyonu oy kullanmaktadır (41).

ABD’de engelli yurttaşlar, engelli olmayan yurttaşlara kıyasla, % 14-21 oranında daha düşük düzeyde oy kullanma eğilimi göstermektedirler. ABD’de, engelli yurttaşların da engelli olmayan yurttaşlarla aynı oranda oy kullanmaya başlaması durumunda, seçmen sayısında yaklaşık 7 ile 10 milyon kişilik bir artış sağlanacağı ve siyasal erkin ve yönetimin belirlenmesinde ciddi etki yaratacağı tahmin edilmektedir (41).

Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan engellilerin siyasal yaşama katılma davranışlarına ilişkin pek sağlıklı veriler bulunmamakla birlikte, Avrupa Birliğinde yaşayan engellilerin de ABD’deki engellilere benzer oranda katılım gösterdikleri düşünülmektedir (43: 49).

Ülkemizde yapılan bir araştırma engellilerin ülkemizin siyasal yaşamına katılımları konusunda kimi ilginç bulgular sunmaktadır. Buna göre; araştırmaya katılan engellilerin tamamına yakını (% 99’u) seçme eyleminde (oy verme) bulunurken, hiçbiri seçilme eyleminde (milletvekilliği adaylığı, belediye başkanlığı adaylığı vb.) bulunmamıştır (42: 81-86). Bu durum ülkemizde engellilerin toplumsal kabul ve fazla çaba gerektirmeyen siyasal eylemlerde bulunma eğiliminde olmalarına karşın, toplumsal kabul ve daha yoğun çaba gerektiren siyasal eylemlerden kaçınma-uzaklaşma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Oran (42: 65-66)’ın sunduğu kimi bulgular bu kaçınma-uzaklaşma eğiliminin psikolojik bir algılamamanın sonucu da olabileceğini düşündürmektedir. Buna göre; engellilerin % 98’i siyaset kurumunun engellilerin siyasal yaşama katılımlarını önemsemediğini, % 70’i mevcut siyasal sistemin demokra-

tik niteliğine güvenmediğini, % 98'i siyasi parti yöneticilerinin engellilerin sorunlarının çözümünü ilgilendiklerini, % 95.1'i toplumun engellilerin siyasi yaşama katılma davranışlarını desteklemediğini, tüm bunların sonucu olarak da % 97'si siyasi yaşama istedikleri düzeyde katılmadıklarını düşünmektedir.

Engellilerin siyasi yaşama katılma arzuları konusunda ipucu sayılabilecek bir başka bulgu da hem Avrupa Birliği ülkelerinde hem de Amerika Birleşik Devletlerinde engellilerin, engelli örgütleri dışında diğer sivil toplum kuruluşlarına pek rağbet göstermemeleridir (43: 49). Ülkemizde de benzer bir durumun var olduğu görülmektedir (42: 63). Bu durumun engellilerin yaşadıkları çeşitli toplumsal uyum sorunlarının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir.

Engelliler, neredeyse bütün dünyada, istenen düzeyde siyasi yaşama katılamamaktadırlar. Bu durumu, çağımızın yönetim anlayışı olarak geniş kabul gören temsili demokrasinin yaşadığı önemli bir "maluliyet" olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Engellilerin siyasi yaşamdan uzak durma eğilimini, Seligman'ın 1965 yılında köpekler üzerinde yaptığı deneyle bilimsel literatüre (alanyazın) kazandırdığı "öğrenilmiş çaresizlik" kavramına (44) benzeten çalışmalar bulunmaktadır: Engelliler dışlanmak, önyargılarla karşılaşmak, ekonomik yetersizlik nedeniyle kaynak bulamamak ve siyasi alandan beklentilerine yanıt bulamamak gibi çeşitli nedenlerle siyasi alanın dışında kalmaktadırlar. Bir başka anlatımla siyasi yaşamdan uzak durmaları gerektiğini öğrenmek-

tedirler Oran (42; 40) bu durumun da benzer bir biçimde, “öğrenilmiş uzaklaşma” kavramıyla karşılanabileceğini belirtmektedir. Karataş ve Oran (46) da “öğrenilmiş uzaklaşma” kavramının engellilerin siyasal alandan uzak durma eğilimlerini kavramsallaştırmak için uygun olduğuna vurgu yapmaktadır. Nitekim insanların da tıpkı hayvanlar gibi, süreklilik kazanan güç koşullar karşısında ümitsizliğe kapılarak çaresizliği öğrendiklerini ve eylemsizliği yeğleyerek kaderlerine rıza gösterdiklerini kanıtlayan deneyler yapıldığını ve bu durumun çeşitli toplumlarda gözlemlendiğini vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır (45: 317).

Engellilerin siyasal yaşama katılamama nedenleri arasında, toplumsal önyargılar, ekonomik güçlükler, siyasal parti yöneticilerinin önyargıları, kentsel ulaşım ağlarının elverişsizliği ve ailelerinin ve yakın çevrelerinin engellemeleri öne çıkmaktadır. Engellilerin, gerekli koşulların sağlanması durumunda, siyasal alana aktif olarak katılmak istedikleri de ortaya çıkmıştır (42: 66-71).

SİYASAL YAŞAMA KATILIM PERSPEKTİFİNİ ENGELLİ BAKIŞ AÇISIYLA YENİDEN YORUMLAMAK

Günümüzde, parlamenter demokrasinin (47) liberal demokrasinin (48) ve genel olarak demokrasinin (49) bir meşruiyet krizi yaşadığına dair literatürde önemli tartışmalar yürütülmektedir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerin yurttaşlarının ülkelerinin yönetimlerine ancak yüzeysel olarak katılabildiklerine, siyasal parti liderlerince hazırlanan listelere oy vermek zorunda bırakıldıklarına, uygulanan seçim sistemlerinin adaletsizliğine ve yurttaşların olanak eşitsiz-

liği nedeni ile siyasal görevlere talip olamadığına vb. vurgu yapılmaktadır. Demokrasi bu eleştirilere karşın günümüzde geçerli yönetim anlayışı olmaya devam etmektedir.

Yukarıda büyük ölçüde Oran'ın (42) ve Karataş ve Oran'ın (46) çalışmaları temel alınarak sunulan veri ve görüşlerin de ortaya koyduğu gibi gerek ülkemizde gerekse dünyada engelliler siyasal yaşamın hemen her alanına istemelerine karşın, arzulanan düzeyde katılamamaktadırlar. Bu durum günümüzde yaygın kabul gören parlamenter ve liberal demokrasi anlayışının engelliler açısından önemli ölçüde meşruluğunu yitirerek malul hale gelmesine yol açmaktadır.

Günümüzde demokratik yönetim anlayışının sorgulanarak yeniden biçimlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Demokratik yönetim sistemlerinin işlev ve amacı tüm yurttaşları adil bir biçimde devlet yönetimine katmak olmalıdır. Ancak günümüzde uygulanmakta olan demokratik yönetim sistemlerinin tüm yurttaşların adil bir biçimde yönetime katılmalarını sağlayamadıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle demokrasinin katılım anlayışının, tüm yurttaşların yönetime daha adil ve etkin biçimde katılımlarını sağlayacak biçimde revize edilmesi, demokrasinin yaşamakta olduğu krizin önemli ölçüde aşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu çalışma, ilgi alanı ve kapsamı bakımından daha çok engellilerin siyasal yaşama daha adil ve etkin bir biçimde katılımlarını önemsemektedir. Bu bağlamda değinilmesi gereken bir husus ayrımcılık konusudur. Literatürde, aynı durumda bulunanlara farklı muamelede, farklı durumda bulunanlara eşit muamelede bulunmak (50; 50) anlamında

kullanılan ayrımcılık engellilerin siyasal yaşama katılım hakları bakımından son derece önemli sonuçlar doğuran bir konudur. Buradan hareketle denilebilir ki, yönetimler toplumun en dezavantajlı kesimlerinin başında gelen engellilere diğer toplumsal kesimlerle aynı muamelede bulunarak engellilerin dezavantajlarını görmezden gelmekte, böylece siyasal alana katılamamalarına yol açmaktadır. Bunu aşmanın bir yolu Birleşmiş Milletlerce 2006 yılında kabul edilen Engelli Bireylerin Haklarına Dair Sözleşmenin ön gördüğü “makul düzenleme” yoluna başvurmaktır. Bu yolla yönetimler diğer toplumsal kesimlerin aleyhine sonuç doğurmayan ve/fakat engellilerin dezavantajlarını kısmen de olsa ortadan kaldıran iyileştirmeler yapabileceklerdir. Böylece engelliler diğer toplumsal kesimlerle “eşitlenmiş” fırsat ve imkanlarla siyasal yaşama katılma olanağına kavuşabileceklerdir.

Engellilerin yaşadıkları sorunlar karşısında geliştirdikleri düşünce ve eylem tarzlarından da yararlanarak, siyasal yaşamın her alanına adil ve etkin bir biçimde katılımlarını sağlamayı bir anlayış olarak benimsemek, günümüzde eleştirilere karşın geçerli yönetim anlayışı olmaya devam eden ve kaynağı parlamenter ve liberal demokrasi olan temsili demokrasi anlayışını önemli bir meşruiyet krizinden kurtaracak gibi görünmektedir. Bu nedenle engellilerin siyasal yaşamın her aşamasına katılımını bir anlayış ve politika olarak benimsemek engellilerin karar alma süreçlerinde ve toplumsal artı (kaynak) dağıtma işinde daha adil ve etkin biçimde yer almalarını sağlayacağından toplumsal sistemin ve toplumsal kurumların daha sağlıklı ve adil olarak işlemesine önemli katkılar sağlayacaktır. Adına “engel-

lilik bakış açısı” diyebileceğimiz bu anlayışla desteklenerek revize edilen siyasal yaşama katılım anlayışı bu yeni haliyle siyasal ve toplumsal sistemi oluşması muhtemel önemli kimi sorun ve “sıkıntılardan” kurtararak demokrasinin daha sağlıklı bir biçimde işlemesine katkı sağlayacaktır. Bu durum aynı zamanda engellilerin ve diğer dezavantajlı toplumsal kesimlerin yaşam kalitelerinin yükselmesine yol açarak adalet düşüncesinin topluma daha köklü ve derinlemesine nüfuz etmesine de yardımcı olabilecektir. Böylece adil bir toplumsal barışın sağlanmasına, kişiler arası ilişkilere güvenin egemen olmasına, şiddetin dışlanmasına ve toplumsal refah ve ekonomik kalkınma için uygun bir ortamın oluşmasına da katkı sağlayabilecektir.

YASAMA ORGANINDA TEMSİL EDİLME

Aşağıdaki nedenlerden ötürü engellilerin mutlaka yasama organında temsil edilmeleri gerekmektedir:

- a) **Ulusal Egemenlik Boyutu:** Bilindiği üzere ülkemizin kuruluş ilkelerinden birisi ulusal egemenlik ilkesidir. Bu ilkeye göre egemenlik kayıtsız şartsız ulusa aittir. Engelliler de ulusun bir parçası olduklarına göre onların temsil edilmediği bir yasama organı bu ilkenin gerçek anlamda tecelli ettiği bir yer olmayacaktır. Bu nedenle engellilerin yasama organında mutlak surette hakkaniyete uygun bir biçimde temsil edilmeleri gerekmektedir.
- b) **Meşruiyet Boyutu:** Tarih boyunca yönetimler halka dayanarak meşruluk sağlamak veya böyle bir imaj yaratmak amacıyla çaba sarf etmişlerdir. Günümüzün çağ-

daş yönetimleri daha çok halka dayanmak gereksinimi duymak zorunda kalmışlardır. Bunun nedeni hem oy hakkında meydana gelen genişleme/gelişme hem de demokrasi düşüncesinde meydana gelen hak temelli anlayış genişlemesi olmalıdır. Sonuç itibari ile halkın onayını almayan herhangi karar yönetimi ciddi bir biçimde zorlayabilmektedir. Zira bir sonraki seçimlerde yönetimler halka gitmek zorundadır. Bu bağlamda engellilerin temsil edilmediği bir yasama organından çıkan karar ve yasaların engellilerin nezdinde meşru görülmebileceği hatırdta tutulmalıdır.

- c) **Kaynak Dağıtım Boyutu:** bilindiği gibi siyaset aslında elde edilen “toplumsal artı”nın topluma dağıtılması işidir. Bu nedenle toplumun tüm kesimlerinin bu alanda temsil edilmeleri toplumsal artının adil ve etkin dağıtımı için son derece önemlidir. Bu alanda temsil edilmeyen bir toplumsal kesimin artı’ dan hak ettiğini alamayacağı açıktır. Ayrıca temsil edilmeyen kesimin sorun ve gereksinimlerinin de tam anlamıyla anlaşılması olasılığı da bulunmamaktadır. Parlamenter demokrasilerde kaynak dağıtımın yapan, ülke siyasetini belirleyen en üst makam olan yasama organında tüm toplumsal kesimler gibi engellilerin de temsil edilmeleri kaynağın adil dağıtımını bakımından zorunluluk arz etmektedir. Aksi takdirde elde edilen toplumsal artıdan hak ettikleri payı alamayacakları gibi sorun ve gereksinimlerinin tam ve doğru bir biçimde anlaşılmasını da sağlayamayacaklardır. Bu durum doğal olarak var olan adaletsizliklerin katlanarak devamına neden olacaktır.

- d) **Farkındalık Boyutu:** Bir şey ne kadar görünürse o kadar insanların zihin ve algı dünyasında yer alır. Ülkemizde yasama organı sürekli göz önünde olan bir kurumdur. Milletvekilleri kamuoyunda önemli ölçüde tartışan/tartışılan kişilerdir. Kamuoyu belirleme güçleri yüksektir. Hele entelektüel birikimi iyi ve eylemliliği yüksek olan vekiller sürekli olarak televizyon kanallarında ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alabilmektedir. Bu yönüyle yasama organında yer alacak özellikle yukarıdaki niteliklere sahip engelli milletvekillerinin toplumda engelliler aleyhinde var olan engellerin aşılmasına, önyargıların yıkılmasına ve olumlu bir engellilik algısının oluşmasına önemli katkılar sunacaktır. Ayrıca yasama organı çıkan yasaların farklı basımlarını, örneğin Brail ve sesli baskı veya işaret dili ile anlatım yolu gibi tekniklerle kanunların engellilere daha etkin biçimde ulaştırılmasını sağlama yoluna gidebilir. Bu farkındalık toplumda da yaygınlık kazanabilir.
- e) **Kültür Boyutu:** Bizim kültürümüz büyük ölçüde engellileri bağımlı olarak kodlamaktadır. Bunun sonucu olarak onları bağımsız kişiler olarak ağılamamakta, bu nedenle de onlara sorumluluk da vermemek eğilimindedir. Bu durum hemen hayatın her alanında kendini hissettirmektedir. Bunun pratik ve çok can yakıcı sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bu algının sonucu olarak aileler çoğu zaman engelli çocuklarının sokağa çıkarılmamakta, onlara yapabilecekleri işleri bile vermemekte, kamudan istihdamları için talepte bulunmamakta ve içe kapanma sürecine girmelerine neden olabilmektedirler. Toplum da bu algının sonucu olarak engellileri işe yara-

maz olarak görmekte, onlara iş vermemekte, iş verse bile sorumluluk yüklememekte, işlerinde yükselme olanağı sunmamakta böylece onları yaşam karşısında çaresizliğe sürüklemektedir. Böyle bir kültürel ortamda yasama organında yer alacak milletvekillerinin etkili çalışmalarıyla görünür olmaları ve tüm toplum için düşünce üretmeleri toplumdaki bu algının yıkılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

- f) **Demokrasinin Krizi Boyutu:** Günümüzün hakim yönetim anlayışı olan temsili demokrasinin, temsiliyetin adilliği, kaynakların adil dağıtımı, seçimlerin yapmacıklığı, lider sultas ve seçmenlerden gereken ilgiyi görememe boyutları yönünden bir kriz yaşamakta olduğu konusu literatürde sıklıkla dile getirilmektedir. Engellilerin siyasal alana, özellikle de yasama organına adil bir biçimde katılmaları yaşanmakta olan bu krizin bir ölçüde de olsa aşılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

YEREL YÖNETİMLERDE TEMSİL EDİLME

Yerel yönetimler yerine getirdikleri işlevler bakımından tüm toplumun olduğu gibi engellilerin de yaşamına en çok dokunan, yaşamlarını derinden etkileme potansiyeline sahip kuruluşlardır. Bu nedenle engellilerin bu kuruluşlarda temsil edilmeleri, görüşlerini buralara yansıtmaları ve üretilen hizmetlerin engelli bakış açısıyla şekillenmesini sağlamaları bakımından son derece önemlidir.

Burada yerel yönetimlerin işlevlerine ve engellilerle olan ilişkilerine bakmakta yarar bulunmaktadır.

- a) **İmar ve Ruhsatlandırma İşlevi:** Yerel yönetim kuruluşları olan belediyeler kentlerde neyin, nereye, ne koşullarda yapılacağına karar veren mercilerdir. Bu karar verme sürecinde engellilerin ihtiyaç ve gereksinimlerinin dikkate alınması engellilerin yaşamlarını yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca kentlerde yapılan tüm yapıların standartlara uygunluğunu da belediyeler denetleyerek bu denetimin sonucuna göre ruhsat vermektedir. Tüm bu aşamalarda engellilerinde karar mekanizmalarında yer almaları oluşması muhtemel sakıncaları ortadan kaldıracaktır.
- b) **Ulaşım hizmetleri:** Kent içinde belediyeler, köylerde ise il özel idareleri ulaşım hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Ulaşımda kullanılacak toplu taşıma araçlarını da ya belediyeler sağlamak ya da denetlemektedir. Bu nedenle sağlanan ulaşım hizmetlerinin engellilerin ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak biçimde sunulmasının sağlanması için engellilerin bu kuruluşlarda temsil edilmeleri adeta bir zorunluluk olarak algılanmalıdır.
- c) **Su, Doğalgaz ve Kanalizasyon:** Bu tür hizmetlerin tasarlanması ve sunulmasında engellilik bakış açısıyla hareket edilmesi, engellilerin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda hizmet sunulmasını sağlayacaktır. Bu da ancak engellilerin buralarda temsil edilmeleri ile olacaktır.
- d) **Sosyalleştirme- Sosyal Yardım Hizmetleri:** Yerel yönetimler, sorumluluk alanlarında yaşayan yurttaşlara kentlilik ve yurttaşlık bilinci aşulamakta, onları çeşitli fa-

aliyetlerle sosyalleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca maddi yetersizliği bulunan yurttaşlara çeşitli sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Bu hizmetlerin de engellilerin dikkate alınması sureti ile sunulması için engellilerin buralarda temsil edilmeleri önemlidir.

Sonuç itibarıyla engellilerin yerel yönetimlerde temsil edilmeleri hem demokrasinin gereği hem de sunulacak hizmetlerin adilce sunulması bakımından önem arz etmektedir.

Kısım 2 Sonuç Ve Öneriler

Engellilerin siyasal yaşama katılımının, dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de oldukça düşük kaldığına ilişkin gözlemler yaygındır. Özellikle siyasal alana etkin katılım konusunda önemli güçlükler bulunmaktadır. Siyasal partilere üye olmak, parti organlarında görev almak, belediye başkanı, belediye meclisi üyesi, il genel meclisi üyesi olmak, milletvekili seçilmek gibi ölçütlerden bakıldığında engellilerin özellikle dışlandığını söylemek yanlış olmaz.

Bilindiği gibi siyasal alana katılımın önemli bir aracı da sivil toplum örgütlerinde etkin görev almaktır. Engellilerin gerek engelli örgütlerinde gerekse diğer sivil toplum örgütlerinde üyelik, yöneticilik gibi pozisyonlarda yeterince yer almadıkları da yaygın bir gözlemdir.

Buna karşılık son yıllarda engellilerin siyasal bir güç olduklarına ilişkin genel bir toplumsal bilincin oluşmakta olduğu da söylenebilir. Henüz istenen düzeyde sonuçlar vermemiş olsa da bu bilincin yaygınlaşmakta olduğuna ilişkin gözlemler umut vericidir. Hiç kuşkusuz katılımı doğrudan ya da

dolaylı olarak etkileyen sosyal, ekonomik, ruhsal, kültürel, siyasal değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler engellilerin toplam yaşam kaliteleriyle de doğrudan ilişkilidir. Engellilerin yaşam kalitelerini yükseltici çalışmaların, sonuçta siyasal katılma düzeyine olumlu yansımaları beklenebilir. Bu da tamamı Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinde ifadesini bulan engelli haklarının eksiksiz yerine getirilmesi için ülkelere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu hakların yaşama geçirilmesinde engellilerin toplumsal ve siyasal mücadelesinden güç almak, demokratik bir anlayışın yaşama geçirilmesi açısından da önemli bir deneyim olacaktır.

Siyasal yaşama katılım anlayışının engellileri siyasal yaşamın hemen har aşamasına katmayı hedefleyen engelli bakış açısıyla destekleyerek revize etmek anlamlı olacaktır. Engellilerin tam, adil ve etkin biçimde siyasal yaşama katılımlarını sağlamak amacıyla makul bir düzenleme olarak siyasal yaşamda temsiliyet sağlayan seçilme aşamasına (ülkemiz bakımından milletvekili genel seçimleri, il genel meclisi seçimleri ve belediye meclisi seçimleri) aşamalarında kota uygulamasına başvurmak yararlı olacaktır. Yanı sıra aşağıdaki önlemlerin alınması engellilerin siyasal yaşama katılımlarını olumlu yönde etkileyecektir.

- 1- Mikro sosyal hizmet yöntemleri (bireyle çalışma, aileyle çalışma) kullanılarak engellilerin siyasal yaşama katılma konusunda yaşadıkları olumsuz duyguların giderilmesine yardımcı olunabilir.
- 2- Kitle iletişim araçları ve örgün ve yaygın eğitim olanakları kullanılarak toplumda engelliler konusunda var

olan ve onları siyasal alandan da uzak tutan önyargılar ve olumsuz imaj değiştirilmelidir.

- 3- Engellilerin istihdama katılımları ve ulusal gelirden aldıkları pay artırılarak siyasal yaşama daha etkin katılmalarının önü açılabilir. Bu amaçla uygun sosyal politika önlemleri ve rehabilitasyon programları geliştirilmelidir.
- 4- Tüm engellilerin her aşamada eğitim-öğretim olanaklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
- 5- Kentsel ulaşım ağları ve araçları her engel grubunun rahatça kullanabilecekleri şekilde tasarlanmalıdır ki siyasal yaşama katılımın önündeki "fiziksel erişim" güçlükleri ortadan kaldırılabilsin.
- 6- Engelli örgütleri ve siyasal partiler arasında periyodik ziyaretler ve görüş alış-verişi yoluyla diyalog kurularak karşılıklı önyargıların yıkılması sağlanabilir.
- 7- Engelliler sivil toplum kuruluşları yoluyla örgütlenerek engellilere uygulanan ayırmacılığın ortadan kaldırılması için baskı oluşturmaya yönelmelidirler.
- 8- Siyasal Partiler Kanununda yapılacak değişikliklerle siyasal partilerin hem yerel hem de genel seçimlerde engelliler için gerçekçi kontenjanlar açmaları ve böylece engellilerin siyasal görevlere aday olmaları desteklenebilir.

KAYNAKLAR

1. Eroğul, Cem. **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**. 2. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayını, 1999.
2. Milbrath, Lester W. **Political Participation**. Chicago: Rand McNail and Company, 1965.
3. Şenel, Alaeddin. **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**. Kısaltılmış 7. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
4. Kapani, Münci. **Politika Bilimine Giriş**. 12. Basım. Ankara: Bilgi Kitabevi Yayını, 2000.
5. Baykal, Deniz. **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**. Ankara: A. Ü. SBF Yayını, No: 302, 1970.
6. Tokgöz, Oya. **Siyasal Haberleşme ve Kadın 1973 Genel Seçimlerinde Ankara'nın Çankaya İlçesinde Yapılan Alan Araştırması**. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 429, 1979.
7. Kaboğlu, İbrahim Ö. **Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**. 4. Basım. İstanbul: Afa Yayınları, 1998.
8. Erdoğan, Mustafa. **Anayasal Demokrasi**. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 1996.
9. Ağaoğulları, M. Ali. **Kent Devletinden İmparatorluğa**. 2. Basım. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

10. Rousseau, J. J. **Toplum Sözleşmesi**. (Çev. : Alpagut Erenuluğ) . Ankara: Öteki Yayınları, 1999.
11. Arıkan, Çiğdem. **Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**. Ankara: Körler Federasyonu Yayını, 2001.
12. Erkan, Gönül. “Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”. **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Yayını, Cilt: 15, Sayı: 2, 2004. ss: 31-38.
13. Karataş, Kasım. “Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunları, Bir Sosyal Politika Yaklaşımı”. **Ufukun Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, Kasım 2002a, ss: 43-55.
14. Karataş, Kasım “Özürlülerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sorunu”, *Sosyal Hizmet Sempozyumu’96. Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet*, Ed. Kasım Karataş, Ankara: Hacettepe Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 2001, ss: 112-117.
15. Karataş, Kasım. “Özürlülere Yönelik Ayırmacılık ve Ayırmacılıkla Savaşım”. **Ufukun Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Mayıs 2002b. ss: 01-10.
16. İçli, Turhan. “Özürlülere İlişkin Sosyal Politikalar ve Sakatlık Tazminatı” **Görme Özürlülerin Sosyal Güvenlik Sorunları ve İstihdamı Sempozyumu**. (Editör: Kasım Karataş) . Ankara: Altı Nok-

- ta Körler Hizmet Vakfı Yayını, No. 3, 1999, ss: 157-159.
17. Şakar, Kemal. “Özürülülerin Sosyalleşmesinde Devlet” **Sosyal Hizmet Sempozyumu 97 Toplumsal Bütünleşme Sürecinde Özürülüler ve Sosyal Hizmet 18-20 Eylül 1997 İstanbul**. Ankara: H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, No: 003, 1998. ss: 46-48.
  18. Küçükaslan, Bülent. ‘**Sakatın Tekerine Çomak Sokmak!**’. Radikal İki, 1 Nisan 2007. ss: 9.
  19. Platon. **Devlet**.(Çeviren: Canan Eyi) İstanbul: Gün Yayınları, 2005.
  20. More, Thomas. **Utopia** (Mina Urgan’ın incelemesiyle) . (Çevirenler: Vedat Günyol, Sebahattin Eyüboğlu, Mina Urgan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
  21. Leakey, Richard. **The Origin of the Mankind**. New York: Brockman. İnc, 1996.
  22. Şenel, Alaeddin. **İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi**. 4. Baskı. Ankara: Bilim-Sanat Yayınları, 1995.
  23. Özbek, Metin. **İnsan ve İrk**. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1979.

24. Güvenç, Bozkurt. **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**. 2. Baskı. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
25. McNeil, William. **A World History**. London: Oxford University Press, 1971.
26. Mardin, Şerif. **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**. (Derleyeler: Mümtazer Türköne, Tuncay Önder) . 6. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
27. Zürcher, E. Jan. **Turkey, A Modern History**. London: I. B. Tauris for Co, Ltd. 1993.
28. Giddens, Anthony. **Sosyoloji**. (Çevirenler: Hüseyin Özel-Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.
29. Ergil, Doğu. **Toplum ve İnsan**. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994.
30. Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.
31. Laborit, Henri. **İnsan ve Kent**. (Çeviren: Bertan Onaran.) İstanbul: Payel Yayınları, 1990.
32. Tanör, Bülent. **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**. 3. Baskı. İstanbul: BDS Yayınları, 1994.
33. Tanilli, Server. **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?** İstanbul: Cem Yayınevi Yayınları, 1995.

34. Lijphart, Arend ve Diğerleri. **Democracies Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty One Countries**. New Haven: Yale University Press, 1984.
35. Arıkan, Çiğdem. "Sosyal Model Çerçevesinde Özgürlüğe Yaklaşım". **Ufku Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Mayıs 2002. ss: 11-25.
36. Oran, Baskın. "Ulusal Egemenlik Kavramının Dönüşümü, Azınlıklar ve Türkiye (Lozan Barış Antlaşmasına ve Azınlık Kavramıyla ilgili Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi İçtihadına Özel Vurguyla)" **Anayasa Yargısı Anayasa Mahkemesinin 41. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler. 25-26 Nisan 2003**. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2003.
37. Akyol, Taha. "AB ve Globalleşme Sürecinde Egemenlik, Egemenliğin Çağdaş Kayıt ve Şartları" **Anayasa Yargısı Anayasa Mahkemesinin 41. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler. 25-26 Nisan 2003**. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2003.
38. Sancar, Mithat. "Değişen Egemenlik Sürecinde Meşruiyet Sorunu ve Anayasa Düzeni" **Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi'nin 41. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler 25-26 Nisan 2003**. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2003.

39. Acar, Hakan. "Neo-Liberal (Yeni Sağ) Politikalar ve Engelliler". **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Kasım 2001. ss:55-66.
40. Karataş, Kasım. "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Yoksulluğa Karşı Küresel Tavrı" Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler. (Editör: Kasım Karataş) Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, No: 006, 2002c. ss: 270-276.
41. <http://www.listserv.okstate.edu/scripts/wa.exe.html> (13. 05. 2006)
42. Oran, Bayram. **Engellilerin Siyasal Yaşama Katılımı: Ankara Örneği**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
43. Schur, L. ve Kruse, D. **What Determines Voter Turnout? Lessons From Citizens With Disabilities**. New Brunswick : Rutgers University School of Management and Labor Relations Pres, 1997.
44. <http://www.drtuncayfiliz.com/caresizlik.htm> (13. 04. 2006)
45. Cüceloğlu, Doğan. **İnsan ve Davranışı Psikolojisinin Temel Kavramları**. 7. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınlar, 1997.

46. Karataş, Kasım ve Oran, Bayram. "Engelliler: Siyasetin Periferisinde Kalanlar". Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, Kasım 2007. ss: 4-19.
47. Schmitt, Carl. Parlamenter Demokrasinin Krizi. (Çeviren: A. Emre Zeybekoğlu) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
48. Argın, Şükrü. Gezinin Ufkundan Liberal Demokrasinin Krizi. İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları, 2014.
49. Crozier, Michel. Hungtinton, Samuel P. Watanuki, Joji. Crisis Of Democracy Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission. New York: New York University Press, 1975.
50. Karataş, Kasım. İçli. Turhan. Karataş, Sultan Çamur. Engelli Hakları ve Ayrımcılıkla Mücadele. Ankara: Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı Yayını, 2014.
51. Pfeiffer, David. "Disability Studies and the Disability Perspective" Disability Studies Quarterly, Volume: 23, No: 1, Winter 2003. pages 142-148.

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILMA HAKLARI: ENGELLİLERİN SİYASETE İLĞİ VE ALGI DÜZEYİ

Prof. Dr. Kasım Karataş

Sosyal Hizmet Uzmanı-Hukukçu

Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi

---

Ben sizlere daha yeni gerçekleştirdiğimiz bir araştırmanın sonuçlarından söz edeceğim. Araştırma, Engelliler Konfederasyonu adına, 1 - 7 Şubat 2015 tarihleri arasında, «Engellilerin Siyasal Yaşama Katılma Hakları: Engellilerin Siyasete İlgi ve Algı Düzeyi'ni gerçekleştirme amacıyla,

1. Sosyal medya kullanan engelliler içinde, herhangi bir kota gözetmeksizin 486 denek ile, sosyal medya üzerinden anket formunun paylaşılması ile;
2. Engelliler Konfederasyonu ve Türkiye Sakatlar Konfederasyonuna bağlı engelli örgütlerinin veri tabanlarındaki engellilerden oluşan 594 denek ile telefon yolu ile bağlantı kurularak soru formunun uygulanması ile toplam 1080 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmayı Friedrich Ebert Vakfı destekledi. Bu araştırmanın veri toplama aşamasında Ali Taş ve ekibi görev aldı. Onlara da bu vesileyle çok teşekkür ediyoruz. Çalışmanın çerçevesi, Bayram Oran arkadaşımız tarafından, benim danışmanlığımda, daha evvel gerçekleştirilmiş olan yüksek lisans tezinden esinlenerek oluşturulmuştur. Bu nedenle, Bayram Oran'a da teşekkür ediyoruz.

Araştırma kapsamında sosyal medya üzerinden 486 katılımcıya ulaşıldı; daha doğrusu 486 katılımcı sorularımızı yanıtladı. Beş yüz doksan dört (594) katılımcı da telefonla sorularımızı yanıtladı. Biz katılımcıların hem sosyo demografik özelliklerine baktık hem de siyasal katılma davranışlarını ve katılımın önündeki engelleri nasıl değerlendirdiklerini sorduk. Şimdi sizlere onlardan söz edeceğim.

Önce bu iki grubun toplamı üzerinden rakamlar vereceğim. Sonra ilgisi olanlar için ayrı ayrı rakamları hızlı geçeceğim. Arzu edenler oradan bakabilirler acaba sosyal medya üzerinden katılanlarla telefonla katılanlar arasında bir fark var mı diye. Toplam binin üzerinde katılımcı bu çalışmaya ilgi gösterdi.

Birleşik olarak bakıldığında ağırlıklı grubun 31-44 yaş grubunda olduğunu görüyoruz. Yaş ilerledikçe sayının azaldığını da görmekteyiz. Medya üzerinden katılanlarda daha çok gençlerin ilgi gösterdiğini, telefonla katılanlarda ise yaşın biraz daha ilerlediğini görüyoruz. Birleşik olarak bakıldığında erkeklerin yüzde 62, kadınların yüzde 37 civarında katıldıklarını görüyoruz. Medya üzerinden katılanlarda erkek sayısında bir artış var. Telefonla katılanlarda yani örgütlü kesimlerden gelenlerin katılımında kadın, erkek eşitliğinin biraz daha birbirine yaklaştığını gözlemliyoruz.

Engel grupları açısından bakılırsa bu çalışmaya katılanların tümünün yüzde 38'i görme engelli, % 39'u ortopedik engelli, % 16,8'i zihinsel engelli ve yakınları, % 4,7'si işitme engelli ve yüzde 1,5'i de diğer kesimlerden oluşmuş. Sosyal medya üzerinden katılanlarda görme engelli sayısı

nın biraz arttığını gözlemliyoruz. Telefonla katılanlarda ise ortopedik engelli arkadaşlarımızın katılımının biraz daha yüksek olduğunu gözlemliyoruz.

Katılanların eğitim durumlarına birleşik olarak bakıldığında en yüksek eğitim kesimini lise mezunları oluşturuyor, onları ilkokul mezunları ve üniversite mezunları takip ediyor. Ayrıştırılmış olarak bakılırsa sosyal medya üzerinden katılanlarda lisans mezunlarının en yüksek kesimi oluşturduğunu görüyoruz. Yani interneti kullanabilme, sosyal medyayı etkin kullanabilme aslında eğitimle doğru orantılı bir özellik. Bunu buradan görebiliyoruz. Onları lise mezunları ve diğer yüksek okul mezunları izlerken telefonla katılanlarda biraz önceki birleşik sonuçlara benzer bir sonuç görüyoruz. İlkokul mezunlarının ve lise mezunlarının burada sayılarının daha yüksek olduğunu görüyoruz.

Katılımcılara herhangi bir engelli örgütüne üye misiniz diye, sorduk. Birleştirilmiş olarak baktığımızda % 60'ının hayır dediğini gördük. Ayrı ayrı baktığımızda ise sosyal medya üzerinden katılanlarda yarıdan fazlasının herhangi bir engelli örgütüne üye olmadıklarını gözlemledik. Bu da bize aslında çok önemli bir işaret veriyor, özellikle engelli örgütlerine, engelli örgütlerinin yöneticilerine. Arkadaşlar özellikle eğitimi yüksek engelli grupları engelli örgütlerinin dışında kalmışlar. Buradan bu sonuç çıkıyor. Bence bu çok önemli bir uyarıdır, işaretir ve önemli bir görev yüklemektedir engelli örgütlerine ve yöneticilerine. Kuşkusuz telefonla ulaştığımız arkadaşlar daha çok dernekler üzerinden ulaştığımız için orada yarıdan biraz fazlasının engelli örgütlerine üye olduğunu görüyoruz.

Herhangi bir işte çalışıyor musunuz diye sorduğumuzda da %63'ünün hayır dediğini gördük toplam olarak. Bu da engelliler arasında çalışmayanların ya da işsizlerin oranının çok büyük olduğunu gösteriyor. Biraz önce paylaştığımız yaşa ilişkin bulgulara bakarsak, çoğunluğunun çalışabilecek yaşta olduğunu, çalışma çağında olduklarını anımsayacaksınız.

Engellilerin siyasal kültür ve siyasal sistem hakkındaki görüşlerini sorguladık ve onlara “sizce genel olarak siyaset kurumu engellilerin siyasal yaşama katılımını önemsiyor mu” diye, sorduk. Tamamı arasından % 62,9'u “hayır önemsemiyor” diye yanıtladı. Bu soruyu sosyal medyadan yanıtlayanların oranı çok daha yüksek, %73,7'si “hayır önemsemiyor” demiş. Telefonla yanıtlayanlarda bu oran biraz daha düşmüş ve ortalaması böyle gerçekleşmiş.

Kendilerine yine “sizce siyasal partiler ve yöneticileri engellilerin siyasal yaşama katılımına gereken ilgiyi gösteriyorlar mı” diye sorduk. Yüzde 77,3'ü “hayır gereken ilgiyi göstermiyorlar” dediler. Sosyal medya üzerinden yanıtlayanlarda bu oran daha yüksek, % 85,4, telefonla yanıtlayanlar arasında % 70'e düşmüş.

Engellilerin siyasal yaşama katılma sorunları ile ilgili görüşlerini sorguladık. Onlara “engellilerin siyasal yaşama istenen düzeyde katıldığını düşünüyor musunuz” diye sorduğumuzda %75,5'i “hayır düşünmüyoruz” diye yanıtladı. Bu sorulara sosyal medyadan gelen yanıtlar ortalamayı daha çok yükseltiyor. Dernekler üzerinden, telefonla gelen yanıtlar biraz daha düşük.

Bir başka kategoride, engellilerin siyasal yaşama katılmama nedenlerini yansıtan bazı ifadeler yönelttik kendilerine. Bunlara katılıyor musun, katılmıyor musunuz diye sorduk. Onlardan birincisi şu: “Engellilerin siyasal konular hakkında gerekli bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmadığı yönündeki toplumsal önyargılara katılıyor musunuz? Yüzde 68’i evet, engellilerin siyasal konular hakkında gerekli bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmadığı yönündeki toplumsal önyargılara katılıyorum, diyorlar. Yani engelliler toplumun kendilerini yeterince tanımadığını, kendilerini siyaset konusunda yeterince bilgili, becerikli ve yetenekli görmediklerini, böyle önyargıları olduğunu düşünüyorlar.

Diğer cümle, “siyasal parti yöneticilerinin engellilerin siyaset yapamayacaklarına dair önyargılarına katılıyor musunuz” şeklinde. Yüzde 67,5’i evet “siyasal parti yöneticileri engellilerin siyaset yapamayacaklarına dair önyargılar geliştirmiş durumda” diye yanıtlıyorlar. Yine sosyal medyadan ve telefonla katılanlar arasında ufak farklılıklar var, burada onları görüyorsunuz. Engellilerin siyaset yapabilmek için gerekli bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmadıkları yönündeki cümleye % 31’i evet demiş. Hayır, diyenler, biz engellilerin siyaset yapabilmek için gerekli bilgi, beceri ve yeteneğe sahip olmadıklarına katılmıyoruz. Yani biz de diğer toplumsal kesimler gibi siyaset için gerekli bilgi, beceri ve yeteneğe sahip kişilerden oluşuyoruz ya da aramızda bu bilgi, beceri ve yeteneğe sahip kişiler var demiş oluyorlar. Buna evet diyenler sosyal medyada biraz daha düşük, yani katılmıyorum bu görüşe diyenler telefonla katılanlarda biraz daha yüksek ama genelde daha düşük oranda katılmışlar.

Yine sorduk onlara: “engellilerin siyasetle uğraşmayı gereksiz görerek, siyasete gerekli ilgiyi göstermediklerine katılıyor musunuz?” Burada ortalama %40’ı evet “engelliler siyasetle uğraşmayı gereksiz görerek, siyasete gerekli ilgiyi göstermiyorlar” dediler. Burada işte Bayram Arkadaşımızın çalışmasında da ifade ettiği gibi, özgün bir nitelemedir gerçekten de o, “öğrenilmiş çaresizlik kavramı. Öğrenilmiş çaresizlik ve uzaklaşma olgusunun bu alana da yansıdığını görüyoruz. Yani aslında “bizim aramızda da gerekli bilgiye, beceriye sahip insanlar var ama ilgi göstermiyoruz. Neden göstermiyoruz? Çünkü nasıl olsa başarılı olmaya çağız, bize bu fırsatlar verilmeyecek yönünde bir görüş geliştirdiklerini gözlemliyoruz. Bu yöndeki görüş, sosyal medya üzerinden katılanlarda daha yüksek, yani öğrenilmiş uzaklaşma orada daha yüksek, telefonla katılanlarda onlara göre biraz daha düşük. Sosyal medyadan katılanların daha yüksek eğitim düzeyine sahip olduklarını biraz önce söylemiştik.

Yine kendilerine sorduk, “gerekli koşullar sağlanırsa siyasal yaşamda daha üst düzeyde yer almak ister misiniz” diye. Tüm katılımcıların %83’ü “evet, gerekli koşullar sağlanırsa siyasal yaşama daha üst düzeyde katılmayı arzu ederiz” diye yanıtladılar. Bu aslında boşa harcanmış bir toplumsal sermayedir. Yani siyasetin dışına itilen her toplumsal kesim, aslında toplumun dinamizmine eklenebilecek bir kaynaktan, bir enerjiden yoksun olmaktır. Onun heder edilmesi anlamına gelir. Medya üzerinden katılanlarda bu isteğin biraz daha yüksek olduğunu, telefonla katılanlarda birazcık daha düşük olduğunu görüyoruz ama ortalama %80’in üzerinde bir katılma eğilimi var.

Katılanlara bazı siyasal katılma davranışlarını hatırlatarak bunlardan hangilerinde bulunuyorsunuz diye sorduk. Örneğin “siyasal olayları radyo televizyon, gazete dergi gibi kitle iletişim araçlarından düzenli olarak ve derinlemesine takip ediyorum” diyenlerin oranı, her zaman takip ediyorum diyenlerin oranı % 44. Bu aslında iyi bir oran, yani siyasetle bu düzeyde bir ilgi fena değil. Katılanların % 44’ü ben radyoda, televizyonda, gazetede, dergide siyasetle ilgili konuları düzenli olarak takip ederim diyor. Yüzde 32’si zaman zaman demiş. Sosyal medyadan katılanlarda bu oranlar biraz daha yüksek görünüyor. İki grubu toplarsak her zaman ve zaman zaman takip edenlerin % 80’in üzerine çıktığını görüyoruz. Telefonla katılanlarda da oldukça yüksek.

Ancak, “görüşünü paylaştığım siyasal partinin mitinglerinde seyirci olarak yer alıyorum” diyenleri sorguladık. Yani biraz daha aktif bir katılım, biraz daha erişim problemlerinin de önümüze dikildiği bir katılım türü bu. Gideceğim, mitinge katılacağım, orada yer alacağım, o kalabalığın içinde yer alacağım; ama şimdi evden çıkmam lazım, otobüse binmem lazım, kaldırımlardaki engelleri aşmam lazım. İşte bu düzeyde katılım davranışını sorduğumuzda, hiç katılmayanların oranı %45, çok seyrek katılıyorum diyenler %15’e yakın, zaman zaman katılıyorum diyenler %25, her zaman katılıyorum diyenlerin oranı %15’e yakın. Gördüğünüz gibi birden bire, engellilerin önüne süreç içerisinde diktiğimiz pek çok başka engelin nasıl da siyasete katılmanın önünde de bir engele dönüştüğünü görebiliyoruz burada. Sosyal medyadan ve telefonla katılanlardan aldığımız yanıtlarda da yine farklılıklar var. Sosyal medyadan katılanlar arasında

bu tür mitinglere katılanların oranının biraz daha yüksek olduğunu gözlemliyoruz. Telefonla yanıt verenler arasında çok daha düşük olduğunu gözlemliyoruz. Aslında bunların yaşa ve eğitime göre beklenen davranışlar olduğunu gözlemlemekteyiz. Ancak örgütlü olmanın o kadar etkili olmadığını da sorgulamamız lazım. Demek ki bugünkü örgütlülük düzeyini de ayrıca tartışmamız gerekiyor.

Sorularımızla, derece derece artırıyoruz siyasal katılma düzeyini. "Görüşlerini paylaştığım siyasal partinin seçim çalışmalarına aktif olarak katılıyorum" diyenlere bakıyoruz. Burada her zaman katılıyorum diyenlerin sayısı daha da düşmüş, %11'lerde. Zaman zaman katılanlar da %18'lerde. Sosyal medyada biraz daha yüksek, telefonla katılanlarda çok daha düşük.

Siyaset açısından, kimi davranışları gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini sorduk: Seçimlerde oy kullanıyor musunuz? Yüzde 95'i evet dedi. Bu oran, gerek Bayram Arkaşımızla gerçekleştirdiğimiz o çalışmada, gerekse daha sonra yapılmış bir iki çalışmada da benzer düzeylerde bulunmuş. Siyasetçilere sesleniyoruz, siyasal partilere sesleniyoruz, engellilerin oy verme davranışları çok yüksek düzeyde. Aldığımız sonuçlarda çok önemli düzeyde belirleyici durumlar. Onları yalnız oy verenler olarak görmemeniz gerekir. Ama oy vermeyi de küçümsememeniz gerekir. Çünkü %95 oranında seçimlere katılıp oy verenler isterse sonuçları değiştirebilirler. Sosyal medyadan katılanlar yine ortalamaya yakın, telefonda katılanlar ortalamanın azıcık üstünde. Standart sapmasının yüksek olmadığını gözlemliyoruz burada.

Görüşünü paylaştığım siyasal partiye üyeyim diyenler genelde % 29,7. Aslında üyelik düzeyinde bir ilgi de fena değil. Yani genel toplum kesiminde üyelik bu ölçüde değildir; gerçi bu araştırma tüm engellileri temsil etmiyor ama ulaşılan sayı da fena sayılmaz. Sosyal medyadan katılanlarda, bakın dikkat edersek, eğitim düzeyi yükseldi, yaş biraz gençleşti, parti üyeliği de azaldı, ilginç bir tezat. Bir öğrenilmiş uzaklaşma olgusunun burada da işlediğini gözlemliyoruz. Telefonla katılanlarda biraz daha yüksek üyelik.

Görüşünü paylaştığım siyasal partide yöneticiyim diyenler toplam katılanlar arasında %3,2. Yine sosyal medyadan katılanlarda bu oran ortalamanın azıcık altında, telefonla katılanlarda azıcık üzerinde.

Peki, “herhangi bir genel seçimde milletvekili adayını/aday adayını oldum” diyen var mı bu çalışmaya katılanlar arasında. Yüzde 3,1’i evet katıldım, aday adayını olmak anlamında aslında bu, aday adayını oldum katıldım, ya da aday oldum şeklinde. Sosyal medyadan katılanlarda bu oran yine biraz düşük, telefonla katılanlarda arasında da ortalamanın biraz üstünde.

Herhangi bir yerel seçimde aday ya da aday adayını oldunuz mu” sorusuna evet diyenler %3,1, diğerine yakın.

“Mecliste bulunan engelli milletvekillerini yeterince tanıyor musunuz” diye sorduğumuzda da %46’sı “evet tanıyoruz” cevabını vermişler. Sosyal medya ve telefonla katılanların oranlarında ufak farklılıklar göze çarpıyor.

Peki, “Mecliste bulunan engelli milletvekillerinin, engelli kitlesini temsil ettiğini düşünüyor musunuz” diye sordu-

ğumuzda da, yalnızca %25'i buna evet demiş. Sosyal medyadan katılanlar %13 düzeyinde, telefonla katılanlar %34,8 düzeyinde.

“Sizce engellileri sağlıklı bir şekilde temsil edecek kişi ya da kişiler var mı aranızda” diye sorulduğunda, “evet var” diyenlerin oranı %54,4. Bu oran sosyal medyadan katılanlar arasında %64, telefonla katılanlar arasında %46.

Evet, bizim yaptığımız kamuoyu çalışmasının sonuçları bunlar. Bu veriler daha ayrıntılı bir biçimde analiz edilmeye ve yorumlanmaya muhtaçtır. Bu çalışmaya yetiştirilmesi bakımından biraz ham haliyle karşınıza getirdik. Daha sonra ayrıntılı bir biçimde analiz edilecek, farklı değişkenler arasındaki ilişkiler yorumlanacak ve sizlerin bilgisine sunulacaktır. Hepinize saygılar sunuyorum.

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILIM HAKKININ ENSTRÜMANI OLARAK KOTA SİSTEMİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Sosyolog Avukat Turhan İÇLİ

Konuşmama başlamadan önce bana heyecan veren güncel bir gelişmeden söz etmek istiyorum. Biliyorsunuz komşumuz Yunanistan'da iktidara gelen Syriza Partisinin Tsipras Başbakanlığındaki Kabinesinde bir de kör bakan bulunuyor: Sayın Panagiotis Korumbilis. Sayın Korumbilis Sağlık Bakanı; 63 yaşında, kabinenin en yaşlı üyesi. Ataları Osmanlı zamanında Karadeniz Kıyılarından Yunanistan'a göçen Pontuslardan. 10 yaşındayken ikinci Dünya Savaşından kalan bir bombanın patlaması üzerine kör olmuş. İlk defa PASOK'tan milletvekili seçilmiş. Şimdi Syriza milletvekili ve kabinede Sağlık Bakanı olarak görev yapıyor, Yunanistan'ın ilk kör bakanı. Bu yüzden bizde büyük bir heyecan ve mutluluk yarattı. Derhal Başbakan Tsipras'a Yunanistan Büyükelçiliği aracılığıyla bir mektup gönderip kutladım. Sayın Korumbilis'i de 7 Haziran seçimlerinden önce olmak üzere Türkiye'ye davet ettim. Davetimizi kabul edip gelirse Türkiye'deki siyasal partiler için iyi bir örnek oluşturabilir; kamuoyunda ilgi ve merak uyandırabilir.

Biliyorsunuz İngiltere'de görme engelli siyasetçi David Blunkett İşçi Partisi Kabinelerinde uzun yıllar Milli Eğitim ve İçişleri Bakanlığı yaptı. Onu da Türkiye'ye davet ettim. Gelirse birkaç ilde konferanslar verebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde grupları ziyaret edebilir. Böylece bizim

siyasi partilerimizde engellilerin siyasal yaşama katılımına ilişkin bir farkındalık yaratılmış olur.

Değerli arkadaşlar, ben konuşmamda şu soruların yanıtlarını arayacağım: Kota sistemi, engellilerin siyasal yaşama katılımının bir enstrümanı olarak kullanılabilir mi? Eğer kullanılabilirse hangi gerekçelere dayanmalıdır? Bunun bir mantığı bir temeli var mıdır? Varsa, kota sistemi ne şekilde uygulanabilir? Bu çerçevede içerisinde bir sunum yapmaya çalışacağım.

Yıllardan beri Türkiye’de kullanılan bir söz var: Pozitif ayrımcılık. Birisi, engelliler için, onun en doğal hakkı olan bir şeyi sunuyor; hemen “ben engelliye pozitif ayrımcılık yapıyorum” diye böbürleniyor. Bir rampa koyuyor, pozitif ayrımcılık oluyor. Yüzde üç istihdam kotası koyuyor, pozitif ayrımcılık oluyor. Biliyorsunuz 2010 yılında Anayasanın 10. maddesinde engelliler için bazı değişiklikler yaptılar; adını pozitif ayrımcılık koydular.

Arkadaşlar, pozitif ayrımcılık kavramı çok seyrek ve dikkatli kullanılması gereken bir kavramdır ve bu kavram uluslararası ayrımcılık literatüründen çıkarılmıştır. Böyle bir kavram yoktur artık. Uluslararası ayrımcılık literatürünün bir parçası olarak, bir aracı olarak böyle bir kavram kullanılmamaktadır. Çünkü pozitif ayrımcılık sözcüğü, ayrımcı bir takım davranışların kamuflajını sağlayan bir kavram haline dönüşmüştür. Hem, çağrışımı pozitif te olsa, ayrımcılık tanınıyor, kıyak geçiliyor duygusu uyandırmaktadır; hem de az önce söylediğim gibi engellilerin doğal haklarını verdikleri zaman bile onların başına bir kakınç olarak kullanılan bir kavrama dönüşmüştür pozitif ayrımcılık. Onun için bu pozitif ayrımcılık kavramını bir tarafa bırakacağız.

Nitekim Birleşmiş Milletler Engelli Hakları sözleşmesine baktığımız zaman pozitif ayrımcılık kavramına hiç rastlamıyoruz. Hiç yoktur öyle bir kavram, kullanılmamıştır. Ne kullanılmıştır peki. Makul uyumlulaştırma, makul düzenleme. Bu kavramın İngilizcesi reasonable accommodation, Türkçeye iki türlü çevrildi. Bazı çevirilerde uyumlulaştırma, bazılarında düzenleme olarak çevrildi. Her ikisi de doğrudur. Bir uyumlulaştırma çabasını ifade eder. Sonuçta bir düzenlemeyi de ifade eder. Her ikisi de doğrudur.

Makul düzenleme ya da uyumlulaştırma nedir. Tanımından, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlükleri tam ve diğer bireylerle eşit koşullar altında kullanmalarını sağlamak amacıyla belirli durumlarda ihtiyaç duyulan ölçüsüz ve aşırı yük getirmeyen değişiklik ve önlemlerdir. Aslında makul düzenleme engelliler ile toplumun diğer bireyleri arasında birlerce yıldan beri oluşmuş olan uçurumun, eşitsizliğin kapatılması için her aşamaya uygun atılacak makul adımları ifade etmektedir. Bu adımlar ölçülü ve aşırı yük getirmeyen nitelikte olmalıdır ki, kolay uygulanabilsinler ve uygulayıcıları caydırıcı bir rol oynamasınlar. Bu yönüyle önemlidir. Ama bu uygulamalar, bu önlemler bu düzenlemeler aradaki uçurumu kapatmaya adım adım, kadame kadame, aşama aşama hizmet etsin. Binlerce yılın zihinlerdeki tortuları, toplumdaki kalıntılar ve değer yargıları bir anda değiştirilemezler. Bunlar adım adım makul önlemlerle kapatılarak değiştirilmesi gerekir. Bütün alandaki hakların, düzenlemelerin, kotaların, kontenjanların hepsi aslında bir makul uyumlulaştırma sürecidir. Bir yere rampa yapıyorsanız yapmak zorundasınız, o eşitsizliği kapatmak, gidermek zorundasınız. Erişilebilirliği sağlamak zorundasınız.

Hizmetlere, haklara, mallara engellilerin erişilebilirliğini sağlamak için attığınız her adım, aldığınız her önlem makul düzenlemedir. Biliyorsunuz çeşitli ülkelerde engellilere istihdamda kotalar uygulanır. Bizde memurlar için %3; işçiler için kamu sektöründe %4, özel sektörde % 3 istihdam kotası vardır. Bu da makul bir düzenlemedir. Neden böyledir? Çünkü engelliler haksız rekabet koşullarında yaşamaktadırlar. İstihdam alanında da fırsat eşitliğinden yararlanamamaktadırlar. Olanak eşitliğinden yararlanamamaktadırlar. Hak eşitliğinden yararlanamamaktadırlar. Yararlanamadıkları için iş gücü piyasasında kolay kolay tercih edilmemektedirler. Peki, bunlar işsiz ve aç mı kalacaklar? Topluma bunu anlatmak ve makul düzeylerde bir takım kotalarla denemeler yapmak fırsatlar vermek gerekmez mi? İşte bu mantıktan çıkmaktadır istihdam kotaları. Yani engellileri işgücü piyasasına, üretim süreçlerine, iş yaşamına dahil edelim; onlara mesleki eğitim vererek, eğiterek, iş yeri koşullarını onların erişimine ve kullanımına uygun hale getirerek, engellilerin verimli olmasını sağlayalım. Toplum içinde engellilere karşı önyargıları, adım adım, aşama aşama kaldıralım. Ta ki, bu bir ayrıcalık olmaktan çıkıncaya yani eşitlik gerçekten hem zihinlerde hem toplumsal yaşamda egemen oluncaya kadar bu tür önlemleri alalım. O zaman ne olur? O zaman bu çeşit kotalara artık ihtiyaç kalmayacaktır. Yani eğer engelliler de eşit fırsatlardan yararlanabiliyorsa, eğitimden ve diğer olanaklardan yararlanabiliyorsa, herkesle yarışabilecek ve kendini kanıtlayabilecek duruma gelmişler demektir. O zaman kotalara gereksinim olmayacaktır.

Kotalar siyasette de kullanılmaktadır bir enstrüman olarak. Örneğin Norveç Parlamentosunda yarı yarıya bir kadın

kotası vardır. Bazı partilerde, örneğin Cumhuriyet Halk Partisinde kadın ve gençlik kotası vardır. Kadınlar için % 33, gençler için % 10 oranında. Neden, çünkü kadınlar ve gençler siyasette diğer bireylerle rekabet edememektedirler. Onlara karşı geliştirilmiş ön yargılar, eğitim durumları, gelir durumları ve başka nedenlerle, deyim yerindeyse siyaset piyasasına haksız rekabet koşullarında, eşit olmayan bir şekilde katılmaktadırlar. O yüzden bu açığın kapatılması, bu eşitsizliğin giderilmesi için bazı kotalar konmuştur. Oysa toplumun yarısı kadındır. Bu kotalar zaman zaman düşük ya da yüksek konulmaktadır.

Peki, engelliler kadınlar ve gençler gibi kota uygulamasına gereksinim duyan bir toplum kesimi midir? Bize göre bu sorunun yanıtı olumludur. Çünkü engelliler toplumun en fazla dibe bastırılmış, en fazla kenara itilmiş, en dezavantajlı grubunu oluşturmaktadırlar. O bakımdan siyasette ve başka alanlara tam bir haksız rekabet ortamında girmektedirler ve ezilmektedirler. Ve Bayram Arkadaşımızın dediği gibi öğrenilmiş uzaklaşma eğilimi geliştirmektedirler. Kopmaktadırlar yaşamdan. Kendi kabuklarına çekilmektedirler. Bu nedenle, en çok ezilen, en çok horlanan, aşağılanan, ihmal edilen, , itilen, kakılan bu kesimin güçlendirilmesi gerekir her alanda. Tıpkı istihdamda kotalar yoluyla yapıldığı gibi, kadınlara ve gençlere yapıldığı gibi güçlendirilmeleri gerekir. Siyasette, belediye meclislerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, belediye meclislerinde ve diğer temsil kurullarında kota sisteminin uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Tabi bu sistemin nüfusa orantılı olarak düşünülmemesi gerekir. Zira nüfusa orantılı temsil kotaları siyasetin ve diğer rekabet piyasalarının (siyaset

de bir rekabet piyasasıdır) karakterine, doğasına aykırıdır. Kişilerin yarışarak kendilerini kanıtlamalarına yönelik bir takım alanların bırakılması gerekir. “Engelliler Türkiye’de nüfusun % 12’sini oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisinde de yüzde on iki oranında temsil edilmeleri gerekir.” düşüncesi yanlıştır; mantıklı ve gerçekçi değildir. Engellilerin anlamlı bir biçimde temsili ile siyaset piyasasında diğer bireylerle rekabeti arasında uygun bir dengeyi yakalamak ve bir oran bulmak durumundayız. Ben bu limitin, bu oranın % 3 dolaylarında olabileceğini düşünüyorum. Bu oranların ya tüm partiler için Siyasal Partiler Yasasında ya da tek tek siyasal partilerin tüzüklerinde yer alması savunulabilir ve bu kota mutlaka engelli hakları mücadelesi içerisinde gelen engellilere ayrılmalıdır.

Bu kotaların gerçekçi olmaması ve çok yüksek olması halinde hem dediğim o rekabet alanlarının ortadan kaldırmasına yol açılabilir hem de ikna edici ve inandırıcı olmaz, muhataplarınca kabul edilmesini zorlaştırır. O nedenle biz en azından belediye meclislerinde değişik engel gruplarından en az iki kişinin yer almasını öneriyoruz. Türkiye Büyük Millet Meclisinde ise her partinin seçilebilecek yerden en az üç engelli milletvekili adayını göstermesini; böylece TBMM de % 3 oranında bir temsili sağlanmasını yeterli buluyoruz.

Özetle, kota sistemi engellilerin siyasal yaşama katılımlarını kolaylaştıran bir enstrüman olarak kullanılabilir. Bunun savunulabilir bir görüş olduğunu düşünüyoruz.

Cİ-KARE ARAŞTIRMA FİRMASI TARAFINDAN YAPILAN ENGELLİLERİN SİYASETE İLGİ VE ALGI DÜZEYİ ARAŞTIRMA RAPORUNUN ÖZETİ

Araştırmanın Amacı

Siyasal yaşamın en önemli noktalarından birisi, toplumun bütün bileşenlerinin kendilerini ifade edebilme yeterlilikleridir. Toplumun farklı kesimlerinin beklentileri ve ihtiyaçlarının farklı olması, bu beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması için siyaset kurumunu öne çıkarmaktadır.

Dezavantajlı gruplar, siyasal yaşama katılım konusunda temsil yeterliliği en düşük kesimleri oluşturmaktadır. Dezavantajlı grupların en dinamik kesimini oluşturan engelliler de siyasal yaşama katılım ve temsil konusunda ciddi problemler yaşamaktadır. Bu problemlerin birinci derecede çözümü de engelli kitesinin siyasal yaşama katılımının önündeki engellerin kaldırılması ve temsilde yeterliliklerinin sağlanmasından geçmektedir.

Bu araştırma ile engellilerin siyasal yaşama katılımlarının önündeki problemler ve engellilerin siyasal yaşam ile ilgili algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada, doğrudan anket yöntemi benimsenmiştir. Bununla birlikte işitme engelliler ile zihinsel engellilerin bilgiye erişiminin önündeki engeller nedeni ile iki farklı uygulama kullanılmıştır.

- a) Telefon ile anket: Engelliler Konfederasyonu ile Türkiye Sakatlar Konfederasyonu'na bağlı derneklerin veri tabanında bulunan üye bilgileri derlenerek, bu bilgiler aracılığı ile engelli kitlesine ulaşılmıştır.
- b) Sosyal Medya ile Anket: Sosyal medya kullanan engelli kitlesinin ulaşılabilirliğinin sağlandığı ve online yanıtlanan anket

Araştırma Örneklemi

Araştırma uygulamasında, telefon ile yapılan anketlerde, cinsiyet ve engel grubu kotası hazırlanmış ve anket uygulaması buna göre gerçekleştirilmiştir.

Sosyal medya aracılığı ile ulaşılan deneklerde ise herhangi bir kota ya da kısıtlama konulmamış, tüm katılımcıların anketleri kabul edilmiştir.

Buna göre; aşağıdaki dağılımlar elde edilmiştir.

- a) Telefon ile ankette

Engel Grupları - Engeliniz aşağıda okuyacağım gruplardan hangisine girmektedir?		
	Frekans	Yüzde
Görme engelli	189	31,8
İşitme engelli	6	1,0
Ortopedik engelli	251	42,3
Zihinsel engelli	148	24,9
Total	594	100,0

Cinsiyet		
	Frekans	Yüzde
Erkek	337	56,7
Kadın	257	43,3
Total	594	100,0

b) Sosyal Medya ile ankette;

Engel Grubu - Engeliniz aşağıda okuyacağım gruplardan hangisine girmektedir?		
	Frekans	Yüzde
Görme engelli	222	45,7
İşitme engelli	45	9,3
Ortopedik engelli	170	35,0
Zihinsel engelli	33	6,8
Diğer	16	3,3
Total	486	100,0

Cinsiyet		
	Frekans	Yüzde
Erkek	337	69,3
Kadın	149	30,7
Total	486	100,0

Dağılımları elde edilmiştir.

Araştırma Bulguları

A) Tablolar

Engellilerin Siyasal Kültür ve Siyasal Yaşam Hakkındaki Görüşleri

Sizce genel olarak siyaset kurumu engellilerin siyasal yaşama katılımını önemsiyor mu?		
	Frekans	Yüzde
Evet	331	30,6
Hayır	679	62,9
Fikrim Yok	70	6,5
Total	1080	100,0

Sizce siyasal partiler ve yöneticileri engellilerin siyasal yaşama katılımına gereken ilgiyi gösteriyorlar mı?

	Frekans	Yüzde
Evet	175	16,2
Hayır	835	77,3
Fikrim Yok	70	6,5
Total	1080	100,0

Engellilerin Siyasal Yaşama Katılma Sorunlarıyla İlgili Görüşleri

Engellilerin siyasal yaşama istenen düzeyde/ölçüde katıldığını düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	197	18,2
Hayır	815	75,5
Fikrim Yok	68	6,3
Total	1080	100,0

Engellilerin siyasal yaşama katılamama nedenlerini yanıtıtan aşağıdaki ifadelere katılıyor musunuz?

Engellilerin siyasal konular hakkında gerekli bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmadığı yönündeki toplumsal önyargılar.

	Frekans	Yüzde
Evet	737	68,2
Hayır	343	31,8
Total	1080	100,0

Siyasal parti yöneticilerinin engellilerin siyaset yapamayacaklarına dair önyargıları.

	Frekans	Yüzde
Evet	729	67,5
Hayır	351	32,5
Total	1080	100,0

Engellilerin siyaset yapabilmek için gerekli bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmamaları.

	Frekans	Yüzde t
Evet	336	31,1
Hayır	744	68,9
Total	1080	100,0

Engellilerin siyasetle uğraşmayı gereksiz görerek siyasete gerekli ilgiyi göstermemeleri.

	Frekans	Yüzde
Evet	437	40,5
Hayır	643	59,5
Total	1080	100,0

Gerekli koşulların sağlanması durumunda siyasal yaşama daha üst düzeyde katılmak ister misiniz?

	Frekans	Yüzde
Evet	898	83,1
Hayır	182	16,9
Total	1080	100,0

Aşağıdaki siyasal katılma davranışlarından hangisi veya hangilerinde bulunmaktasınız?

Siyasal olayları radyo-tv, gazete-dergi. . . vb. kitle iletişim araçlarından düzenli olarak ve derinlemesine takip ediyorum.

	Frekans	Yüzde
Her zaman	480	44,4
Zaman zaman	346	32,0
Çok seyrek	104	9,6
Hiç	150	13,9
Total	1080	100,0

Görüşünü paylaştığım siyasal partinin mitinglerine seyirci olarak katılıyorum.

	Frekans	Yüzde
Her zaman	157	14,5
Zaman zaman	275	25,5
Çok seyrek	160	14,8
Hiç	488	45,2
Total	1080	100,0

Seçimlerde oy kullanıyorum.

	Frekans	Yüzde
Evet	1030	95,4
Hayır	42	3,9
Fikrim Yok	8	,7
Total	1080	100,0

Görüşünü paylaştığım siyasal partiye üyeyim.

	Frekans	Yüzde
Evet	321	29,7
Hayır	729	67,5
Fikrim Yok	30	2,8
Total	1080	100,0

Görüşünü paylaştığım siyasi partide yöneticiyim.

		Frekans	Yüzde
Valid	Evet	35	3,2
	Hayır	1024	94,8
	Fikrim Yok	21	1,9
	Total	1080	100,0

Genel seçimlerde aday oldum.

	Frekans	Yüzde
Evet	34	3,1
Hayır	1031	95,5
Fikrim Yok	15	1,4
Total	1080	100,0

Yerel seçimlerde aday oldum.

	Frekans	Yüzde
Evet	33	3,1
Hayır	1027	95,1
Fikrim Yok	20	1,9
Total	1080	100,0

Milletvekili Tanınırlık ve Temsil Yeterlilikleri

Mecliste bulunan engelli milletvekillerini tanıyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	500	w46,3
Hayır	580	53,7
Total	1080	100,0

Milletvekili İsimleri

Ayşe Böbreksiz	0,34
Ayten Kısabacak	0,34
Dilek Yüksel	0,34
Emine Ülker Tarhan	0,34
Fatih Kalbidelik	0,34
Güldal Mumcu	0,34
İlimdar Boztaş	0,34
Kenan Tanırkulu	0,34
Mehmet Kolsuz	0,34
Metin Şentürk	0,34
Mustafa Eksikakıl	0,34
Turan Taşdemir	0,34
Yakup Akkaya	0,34
Murtaza Yetiş	0,68
Turhan İçli	2,05
Mehmet Doğan Kubat	9,93

Abdurrahim AKDAĞ	9,25
Lokman Ayva	8,90
Gürsoy Erol	18,15
Şafak Pavay	46,58
Toplam	100,00

Mecliste bulunan engelli milletvekillerinin engelli kitlesini temsil ettiklerini düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Evet	270	25,0
Hayır	810	75,0
Total	1080	100,0

Engellilerin Temsil Yeterlilikleri

Sizce engellileri sağlıklı bir biçimde temsil edebilecek kişi ya da kişiler var mı?

	Frekans	Yüzde
Evet, var	587	54,4
Hayır, yok	493	45,6
Total	1080	100,0

Temsil Yeterliliği Olduğu Düşünülen İsimler

Turhan İçli	52,98
İsim Hatırlamıyorum Ama Var	20,70
Ahmet Cantürk	6,67
Hasan Tatar	5,61

Akif Telli	4,91
Fatma Şahin	4,91
Suha SAĞLAM	4,21
Toplam	100

B) Bulgular

Engelliler içinde en politize kesim, görme engellilerdir: Siyasal yaşama katılım konusunda en istekli ve katılımcı olan grup olarak görme engelliler öne çıkmaktadır. Görme engellileri sırası ile ortopedik ve işitme engelliler izlemektedir.

Engelli milletvekilleri genel tanınırlılık olarak engelli kitlelerinin yaklaşık %50'sine ulaşmış durumdadır. En çok tanınan milletvekili, aynı zamanda insan hakları savunucusu ve eylemcisi de olan Şafak Pavey'dir. Lokman Ayva, bu dönem milletvekili olmamakla birlikte, yine de milletvekili olarak görülmemektedir. Aynı şekilde, hiçbir dönem milletvekili olmamasına rağmen Turhan İçli de milletvekili olarak görülmektedir.

Milletvekillilerinin %50 tanınırlılığının yanı sıra, milletvekillerinin engelli kitlesini temsil edip etmedikleri konusunda, temsil etmedikleri yönünde kuvvetli bir eğilim bulunmaktadır. Milletvekillerine olan güvensizlikte engel grupları içerisinde görme engelliler öne çıkmaktadır. Temsil ettiklerini en kuvvetli şekilde düşünen engelli grubu ise zihinsel engellilerdir.

Engellilerin kendi içlerinde temsil yeterliliğine sahip kişilerin olup olmadığı konusunda da bir ayrışma mevcuttur. Engellilerin %54'ü temsil yeterliliğine sahip kişilerin bulunduğunu düşünürken, %46'sı böyle bir kişinin olmadığını düşünmektedir.

Aynı konuda engelli grupları içerisinde böyle bir kişinin olduğu düşüncesine en fazla sahip olan kesin işitme engellilerdir (%66,7). Bunu görme engelliler (%62,3), ortopedik engelliler (%50,6) ve zihinsel engelliler (%41,4) takip etmektedir.

SONUÇ BİLDİRGESİ

Engelliler Konfederasyonu organizasyonu ile 13 Şubat 2015 tarihinde Türkiye Barolar Birliği Av. Özdemir Özok Kongre ve Kültür Merkezinde toplanan Engellilerin Siyasal Yaşama Katılma Hakkı konulu çalıştayda bir araya gelen bizler gün boyu yürüttüğümüz çalışmaların sonucunda aşağıdaki hususların genel kamuoyuna, Yüksek Seçim Kurulu ve diğer yetkili kamu kurumlarına, siyasal partilere ve sivil toplum örgütlerine duyurulması kararı aldık.

Saygıyla duyururuz.

1. Engelli bireylerle ilgili güncel ve dinamik bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
2. Ulaşım dâhil her türlü erişim sorunları evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda çözümlenmelidir. Bu sağlanıncaya kadar engelli yurttaşların oy verme yerine ulaşimleri ve bina içi erişimleri Yüksek Seçim Kurulu tarafından güvence altına alınmalıdır.
3. Toplumda ve engellilerde var olan önyargıların yıkılması amacıyla eğitim kurumu ve kitle iletişim araçları sistemli ve etkili bir şekilde kullanılmalıdır.
4. Engellilerin bilinçli seçmenler olabilmeleri ve yurttaşları daha yetkin temsil edebilmeleri için sınıfsal eşitsizliklerin giderilebilmesi amacıyla gelirden aldıkları payın artırılması ve daha iyi koşullarda eğitim ve istihdam olanakları bulabilmeleri için gerekli her türlü önem alınmalıdır,

5. Yüzde 10'luk ülke barajı kaldırılmalıdır.
6. Mevcut oylama usullerinin engellilerin ihtiyacını karşılamadığı durumlarda ve oyun gizliliğini güvence altına almak amacıyla ek önlemler (mobil sandık, teknolojik cihazlar vb.) alınmalıdır.
7. Refakatçi eşliğinde oy kullanmak durumunda olan engelli yurttaşların iradesini saptıracak her türlü uygulamanın önüne geçilmelidir.
8. Mevzuat oylamanın güvenliğini, gizliliğini ve oylama yerine erişimini güvence altına alacak şekilde güncellenmelidir.
9. Engelli yurttaşların iradesinin tam olarak siyasal süreçlere yansıtılabilmesi ve üst düzeyde temsiliyetlerinin sağlanabilmesi için yaygın bir toplumsal eğitim gerçekleştirilmeli, özellikle Yüksek Seçim Kurulu görevlilerinin ve parti görevlilerinin eğitimine özel bir önem verilmelidir.
10. Olumsuz önyargıların giderilebilmesi için, engelliler ve siyaset kurumu arasında daha yakın işbirliği sağlayacak aktiviteler yapılmalı ve bu konuda sivil toplum örgütleri daha etkin görevler almalı.
11. Siyasal partiler yasası değiştirilmeli, temsiliyetin toplumsal kesimlere yaygınlaştırılması için siyasal partiler bünyesinde **engelliler kolu** oluşturulması zorunlu hale getirilmelidir

- 12.Siyasal partiler engelli kuruluşlarının da görüşlerini alarak engelli sorunlarının ve diğer bütün dezavantajlı grupların sorunlarının çözümü için program geliştirilmelidir.
- 13.Toplumsal cinsiyet eşitliği de gözetilerek, genel ve yerel siyasi temsil organlarında engellilerin etkin eşitlik anlayışı temelinde temsili, kota ve diğer özendirici yöntemlerle sağlanmalıdır. Temsilin engelli hakları mücadelesinden gelen kimselerle gerçekleştirilmesi esastır.
- 14.Seçim bildirgeleri vb. siyasi dokümanlar kolay okunabilir olmalı, işaret dili ve kabartma harflerle ve sesli olarak da kamuoyuna ulaştırılması sağlanmalı, okuma yazma bilmeyen ve farklı algı düzeylerini dikkate alan yöntemlerle çoğaltılmalıdır.

Siyasal partilerden, Yüksek Seçim Kurulundan, üniversitelerden, sivil toplum kuruluşlarından ve basın temsilcilerinden oluşan 108 çalıştay katılımcısı.

